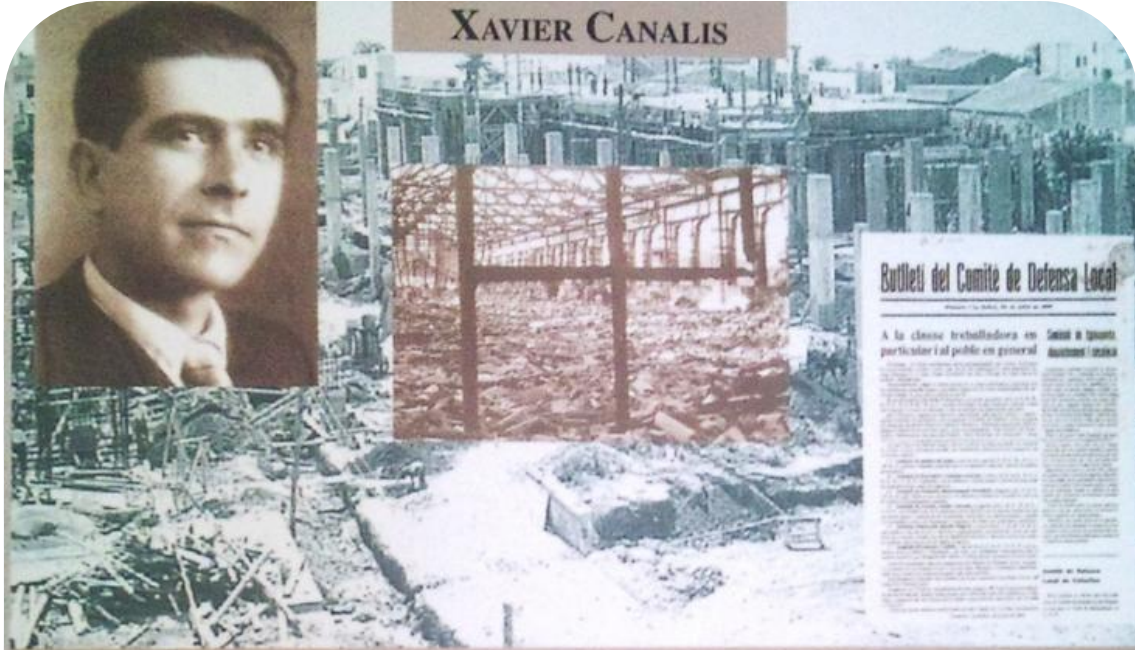

XAVIER CANALIS

CRÒNICA DE LA GUERRA CIVIL A VILANOVA I LA GELTRÚ

INTRODUCCIÓ

Aquesta web és la versió online del llibre *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*, de **Xavier Canalis**, que va ser publicat l'any 2000 pel periòdic local *L'Hora del Garraf*.

Aquesta Crònica és un relat en capítols dels fets que van sacsejar la ciutat de Vilanova i la Geltrú entre els anys 1931 (proclamació de la II República) i 1939 (fi de la Guerra Civil espanyola).

Per a l'elaboració d'aquest relat es va comptar amb el testimoni de diverses persones, tretze homes i una dona, que van viure aquells difícils dies.

Un apunt important: aquest no és un estudi històric, sinó un treball periodístic.

D'altra banda, el llibre *Vilanova 1936-1939. El govern municipal i altres aspectes*, de **Francesc Xavier Puig Rovira**, editat per l'**Institut d'Estudis Penedesencs**, va ser l'altre font utilitzada, en aquest cas escrita, per completar la informació que el lector podrà trobar en aquest relat.

Els precedents violents, l'esclat del conflicte i la revolució obrera de 36, la persecució religiosa i els assassinats, la vida quotidiana a Vilanova i la Geltrú entre bombes i racionament d'aliments, els darrers dies de la República i la posterior repressió franquista són alguns temes tractats en aquesta Crònica.

Persones entrevistades

Pau Albà.- Nascut l'any 1906. Treballava com a hortelà quan va esclatar la guerra. Per evitar anar al front com a soldat quan la seva lleva va ser cridada, va fugir i es va amagar als boscos juntament amb els germans de la seva dona. Va tornar a Vilanova i la Geltrú uns mesos abans de la fi del conflicte però va continuar amagat fins al dia que les tropes franquistes van entrar a la ciutat.

Joan Alemany.- Nascut l'any 1916. Treballava al comerç familiar però la seva gran aspiració de jove era anar a París i convertir-se en músic. Quan esclata la guerra, però, de seguida és mobilitzat (lleva del 37). Va ser destinat a Madrid, a transmissions. A la fi de la guerra, va poder tornar a Vilanova. Va ser amic de dos vilanovins il·lustres, el mestre de música Francesc Montserrat i el pintor Martí Torrents, repressaliats per les autoritats franquistes.

Jaume Carbonell.- Nascut l'any 1922. Tenia 14 anys el juliol de 1936, quan va esclatar la guerra. Per tant, no va arribar a anar al front de combat. Estudiava batxillerat i els últims mesos de la guerra va treballar a la Pirelli com a oficinista.

Joan Coll.- Nascut l'any 1920. Va decidir ingressar a l'exèrcit amb 14 anys perquè era condició prèvia per ser funcionari de l'Estat, el seu objectiu. Formava part de les tropes que es van sublevar a Barcelona el juliol de 1936 i que van fracassar. Després va formar part de l'exèrcit republicà com a membre de la "Lleva del biberó" i va combatre a la batalla de l'Ebre. Va ser fet presoner

i després es va incorporar a l'exèrcit franquista, ja poques setmanes abans de la fi de la guerra.

Josep Egea.- Nascut l'any 1921. Veí de Sitges. Mobilitzat l'any 1938 amb 17 anys (lleva del biberó). A la fi de la guerra, va fugir a França per no ser capturat per les tropes franquistes. Un cop a França, va passar a formar part de les brigades de treballadors de carreteres formades per exsoldats republicans. Amb l'inici de la Segona Guerra Mundial, però, ell i molts dels seus companys van ser fets presoners pels nazis alemanys, que els van enviar als camps d'extermini de Mauthausen i Buchenwald. Josep Egea va sobreviure i l'any 1948 va poder tornar a Sitges.

Xavier García.- Nascut l'any 1920. Va estudiar als Escolapis. De jove ja va demostrar un gran interès per la literatura, la història local i el periodisme. Va ser mobilitzat l'any 1938 com a membre de la "Lleva del biberó" i destinat al Pirineu. A la fi de la guerra va ser fet presoner i va poder tornar a Vilanova uns mesos després. Aleshores, però, va ser jutjat i condemnat per haver col.laborat durant la guerra en el periòdic Full del Comitè de Defensa Local, editat pel govern local revolucionari de Vilanova.

Antoni Garí.- Nascut l'any 1912. Abans de la guerra, va pertànyer a les Joventuts del Centre Federal, adherit a ERC. Va treballar a la companyia elèctrica però la seva gran passió sempre van ser els llibres. El 1937, amb 25 anys, va ser mobilitzat i destinat a una unitat de reflectors de llum de l'exèrcit republicà. A la fi de la guerra, va poder tornar a Vilanova.

Ricardo Mestre.- Nascut l'any 1906. De jove va destacar com un home apassionat per la cultura i el moviment llibertari anarquista. Mestre (també conegut com "Ricarditu") va ser un dels principals líders de la CNT a Vilanova i la Geltrú durant la Guerra Civil. A la fi del conflicte bèl.lic, va fugir a França i posteriorment es va exiliar a Mèxic. No va tornar a Vilanova mai més.

Joan Mestres.- Nascut l'any 1918. Va estudiar Comerç. Abans de la guerra, va treballar com a secretari de Miguel Soler Bastero (líder socialista vilanoví i un dels homes forts a l'Ajuntament a l'inici de la Revolució del 36). Quan va esclatar la guerra, Joan Mestres va ser un dels voluntaris del partit Estat Català que van participar a la frustrada invasió de l'illa de Mallorca. Posteriorment, va ingressar a l'acadèmia militar, essent un dels millors de la seva promoció, i va arribar a ser oficial d'Estat Major de l'exèrcit republicà. A la fi de la guerra, va ser fet presoner i condemnat a camps de treball.

Bonaventura Orriols.- Nascut l'any 1920. Va estudiar als Escolapis i va formar part als anys 30 de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Tenia els estudis de Comerç fets i treballava a la botiga de la família quan va esclatar la guerra. Va formar part de la "Lleva del biberó" i per aquest motiu va ser destinat al front l'any 1938, com a soldat republicà.

Santos Robles.- Nascut l'any 1924. Va arribar a Vilanova i la Geltrú el setembre de 1936 procedent de Madrid, atès que era un dels milers de nens refugiats que el govern republicà va enviar a Catalunya. Primer va estar en una

casa de colònies, però posteriorment va ser adoptat per una família de pescadors vilanovina. Quan va acabar la guerra, ja no va tornar a Madrid, sinó que es va quedar a viure a Vilanova, on es va casar.

Andreu Rovira.- Nascut l'any 1913. Va ser membre de la Congregació Mariana als anys 30 i treballava a la sinya de la seva família. A l'inici de la guerra, va ser reclutat primer per les milícies del POUM -on va ser-hi unes setmanes- però després ja va passar a formar part de l'exèrcit republicà. Els últims vuit mesos de la guerra els va passar a València, com a cuiner de l'Estat Major. En acabar la guerra, va ser fet presoner i va passar quinze dies en un camp de concentració, però va poder tornar a Vilanova.

El líder anarquista vilanoví Ricardo Mestre, en una imatge dels anys 1930

Josep Surroca.- Nascut l'any 1903. Va ser membre del sindicat d'orientació anarquista Confederació Nacional del Treball (CNT). A l'inici de la guerra, va anar a lluitar com a voluntari al front de Madrid. Després va ser destinat al front de Teruel. Acabada la guerra, va intentar fugir a França sense aconseguir-ho. En canvi, va poder tornar a Vilanova.

Concepció Ventosa.- Nascuda l'any 1915. Filla de Joan Ventosa i Roig (gran impulsor del cooperativisme a Catalunya i un dels fundadors d'ERC). Concepció Ventosa va estudiar peritatge i professorat mercantil. Va formar part dels milers de refugiats que van creuar la frontera francesa l'any 1939, mentre fugien de les tropes franquistes. Ventosa i el seu marit van poder tornar a Vilanova uns mesos després.

[CAPÍTOL 1: Líder anarquista vilanoví desafia l'exèrcit espanyol](#)

El jove anarquista que havia estat amenaçat de mort pel militars -tot i que ell no ho sabia encara- estava ara davant del regidor municipal que volia advertir-lo del perill que corria.

Tret del fet que ambdós eren vilanovins i veïns, ja que vivien prop l'un de l'altre, ambdós homes tenien molt poc en comú. Mai no s'havien creuat cap paraula entre ells i només es coneixien de vista, però van parlar de manera oberta i cordial malgrat l'abisme ideològic que els separava.

Aquell jove de 25 anys era un dels homes més odiats de Vilanova i la Geltrú a l'any 1930. Impulsat pels seus ideals, acabava de publicar a la revista *L'Estela* un article titulat "La hidra", en el qual identificava l'exèrcit espanyol amb aquesta mitològica bèstia que quan li tallaven un cap li sortien dos més.

A causa d'això, els qui odiaven més el jove anarquista eren, naturalment, els militars.

Aquell article havia anat a parar a la taula d'un alt comandament militar que, furibund, va fer cridar les autoritats municipals de Vilanova i la Geltrú.

Ventura Orriols i Batet era en aquella època regidor a l'Ajuntament de transició de Vilanova i la Geltrú. Ell i alguns dels seus companys van haver d'acudir a l'entrevista amb l'enfurismat alt oficial militar, que demanava explicacions a crits, donava cops a la taula i proferia amenaces a tort i a dret.

Aquell anarquista insolent havia gosat d'insultar l'Exèrcit i allò no podia quedar així. Rodarien caps.

Els regidors vilanovins van sortir de la reunió tan atemorits com si ells mateixos haguessin estat les persones amenaçades. "I què farem ara?", va preguntar un d'ells. "Crec que jo podré parlar amb la persona que ha escrit l'article", va contestar Orriols, igualment preocupat.

A l'any 1930, Vilanova i la Geltrú comptava amb uns 17.000 habitants i era un poble on pràcticament tothom es coneixia. El regidor no coneixia personalment el jove anarquista, però sí als seus pares. Aquests tenien un petit establiment de venda de roba davant de la cansaladeria de la família Orriols, prop de la plaça de les Cols.

La plaça de les Cols, en una imatge dels anys 1920-1930

Així doncs, Ventura Orriols va dirigir les seves passes a la botiga del costat per dir als pares del jove que s'havia de reunir amb el seu fill de manera immediata.

Unes hores després, el jove va acudir a la casa de la família Orriols. El fill del regidor, **Bonaventura Orriols**, tenia deu anys quan va escoltar aquella conversa des de darrera la porta: "I el pare va dir: 'no et vull demanar que renunciïs a res del que penses... Però et vull advertir, vés amb compte, et pot costar la vida, pren precaucions, et faran mal, l'amenaça ha estat terrible".

"Gràcies, senyor Ventura, va contestar el jove. Doncs, aquest fet va tenir una transcendència enorme el 18 de juliol del 1936 perquè aquell home es va

recordar sempre que el pare el va fer cridar...”, explicava Bonaventura Orriols molts anys més tard, a la dècada de 1990. “Va tenir una transcendència que va salvar moltes vides”, afegia.

Aquell jove idealista que somiava en una societat sense violència, culta i tolerant es deia **Ricardo Mestre** i sis anys més tard, al juliol de 1936, quan esclatés la Guerra Civil, esdevindria un dels homes forts del nou poder revolucionari a Vilanova i la Geltrú.

CAPÍTOL 2: La vaga a la Griffi obliga a intervenir la Guàrdia Civil

Ricardo Mestre no era l'únic personatge odiat de mort a la Vilanova i la Geltrú dels anys 30. Altres que s'odiaven mútuament eren obres i patrons.

La ciutat tenia una gran tradició industrial des del segle passat i sovint els treballadors de les fàbriques -organitzats a través dels sindicats- s'enfrontaven amb els patrons i els seus homes de confiança de manera radical i violenta.

El sindicat **Confederació Nacional del Treball (CNT)**, d'orientació anarquista, era la força obrera més important, amb una afiliació majoritària.

Entrada de la Pirelli, quan l'antiga fàbrica estava situada entre la via del ferrocarril i la platja de Vilanova

La **Pirelli**, la **Griffi**, els **tallers del ferrocarril** i fàbriques tèxtils com la de la **Rambla**, **Marquès** i **Font Vilaseca** eren les principals empreses a l'inici de la dècada dels 30.

Un conflicte laboral a la fàbrica de ciment Griffi va portar a una vaga cap a l'estiu del 1930. Els amos, però, va decidir contractar altres empleats foranis

(els anomenats esquiroles) perquè la producció no s'aturés. Molts d'aquests treballadors provenien de Múrcia.

La situació era tan delicada que la **Guàrdia Civil** havia d'escortar els camions que sortien de la fàbrica, per por que fossin atacats. En altres empreses de Vilanova i la Geltrú també es vivien moments delicats.

Un any abans, la borsa de Wall Street a Nova York s'havia enfonsat i el crack del 1929 havia provocat una crisi econòmica mundial.

La vaga a la Griffi va durar quasi un any i els vaguistes van sobreviure gràcies a l'ajut solidari de treballadors d'altres empreses.

Aquells fets no passaven pas desapercebuts per a un noi inquiet que aleshores feia estudis de Comerç als Escolapis, **Joan Mestres**.

“En aquell temps, aquí a Vilanova es vivia una situació molt conflictiva a causa de la vaga dels ciments Griffi i a la manca de feina a la Pirelli i a les empreses del textíl”, explicava Joan Mestres.

“Això va portar a una situació molt greu, que el mateix dia 14 d'abril a la plaça de la Vila i a la plaça de les Neus hi ha haver un enfrontament entre els vaguistes i els treballadors esquiroles de la fàbrica”. D'altres fonts sostenen que fins i tot pistolers a sou de l'empresa també van prendre part en la lluita.

CAPÍTOL 3: ERC guanya les eleccions a Vilanova i la Geltrú

Aquell dia, 14 d'abril de 1931, s'havien celebrat eleccions municipals. La primera conseqüència d'aquestes primeres eleccions democràtiques, celebrades després de la **dictadura de Primo de Rivera**, va ser la proclamació de la **Segona República espanyola**, atès l'aclaparador triomf de les forces progressistes.

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), el partit fundat pel vilanoví **Francesc Macià**, va passar a governar molts ajuntaments del Principat, entre ells el de Vilanova i la Geltrú (en coalició amb Estat Català).

Un altre vilanoví, **Joan Ventosa i Roig**, amic de Francesc Macià, va ser un dels membres fundadors

Multitud de vilanovins a la Rambla per assistir a un míting de Francesc Macià a l'any 1931, poc després d'haver-se proclamat la Segona República. Macià parlava des del balcó de l'Ateneu (on avui hi ha una entitat financera)

d'ERC. Ventosa, gran defensor i promotor del moviment cooperatiu, arribà a ser conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat entre els anys 1931 i 1934. Ell i la seva família residien a Vilanova i la Geltrú.

La seva filla, **Concepció Ventosa**, va recordar sempre el seu pare com un home conscient i conseqüent amb la seva manera de pensar: "Aquí vaig anar a les escoles nacionals, perquè el meu pare en això era... Les coses particulars no li semblaven bé".

"I vaig tenir la sort de conèixer companys i amigues de totes maneres i de totes condicions. Ho recordo com una gran riquesa. Jo vaig anar a escola amb dues nenes gitanetes... gent que feia anys que vivia aquí. Una cosa tan natural que de vegades ara m'estranyo quan sento parlar de fòbies i aquesta mena de coses".

ERC – tot just constituïda a la ciutat- heretava la tradició política del **Centre Republicà Federal**, nom amb el qual es coneixia el local situat al número 45 del carrer Sant Gervasi (l'actual ubicació de la biblioteca municipal Joan Oliva).

Molt a prop, al número 46 de la rambla Principal (on era es troba una botiga de roba Massimo Dutti) hi havia el local del **Centre Autonomista**, que representava **La Lliga Regionalista**, la dreta catalanista, a l'oposició municipal.

Amb 19 anys, **Antoni Garí Corella** pertanyia a les Joventuts del Centre Republicà Federal. La seva passió eren els llibres i va aconseguir col.laborar a la biblioteca del centre. "Vilanova i la Geltrú era als anys 30 un poble que, políticament, eren dos partits, els dos forts. L'un era ERC i l'altre La Lliga. L'un era d'en Francesc Macià i l'altre d'en **Francesc Cambó**. De fet, els dos partits predominants a Vilanova eren aquests dos. El socialisme no havia tingut mai arrelament de cap classe a Vilanova".

CAPÍTOL 4: S'autoritza el primer divorci a Vilanova i la Geltrú

De fet, els socialistes sí tenien la seva força a Vilanova i la Geltrú, encara que es tractava d'un feu molt restringit i localitzat als **tallers del ferrocarril**. El líder del partit socialista a la ciutat era l'advocat **Miguel Soler Bastero**, que a la vegada era l'administrador de Correus.

Joan Mestres, que ja havia finalitzat els seus estudis de Comerç amb 14 anys, va aconseguir feina treballant per a aquest home: "Ell, representava, que aquí li dien l'advocat dels pobres, perquè tots els problemes que hi havia a Vilanova, de pobres, tots es resolien al jutjat, al despatx del Soler Bastero".

Els "problemes de pobres" eren, principalment, els conflictes originats arran de la Llei de Contractes de Conreu aprovada pel Parlament de Catalunya durant el primer bienni republicà. Es tractava d'una de les primeres reformes socials posades en marxa durant la II República per fer front als greus desequilibris que el país encara arrossegava.

En aquest sentit, la nova llei permetia als arrendataris l'accés a la propietat de la terra que conreaven. Això, però, va crear nombrosos problemes legals amb els terratinents i d'altres propietaris, problemes que molt sovint calia dirimir als despatxos dels advocats i resoldre'ls als tribunals.

Pel despatx de Soler Bastero també van passar altres casos propiciats per les lleis reformistes de la II República: "El primer divorci que es va fer a Vilanova va fer-se al despatx del Soler Bastero. Un ferroviari es va divorciar d'una noia que era la filla d'un ferrer. Va ser el primer divorci que es va fer a Vilanova i la Geltrú. Això, parlo de l'any 1933", recordava Joan Mestres.

Miguel Soler Bastero era conegut com "l'advocat dels pobres"

L'estiu del 36, Miguel Soler Bastero seria nomenat primer president del **Comitè de Defensa Local** de Vilanova i la Geltrú. Aquest òrgan de poder revolucionari i municipal trencaria amb tots els esquemes anteriors i convencionals sobre com manar una ciutat i organitzar els seus habitants.

[CAPÍTOL 5: La Federació de Joves Cristians creix a la ciutat](#)

Aquell divorci pioner forjat al despatx de l'advocat Soler Bastero va ser àmpliament comentat per la gent del carrer, atès que -a la societat de gran tradició catòlica de principis de segle- fets com aquests no passaven pas desapercebuts.

Aleshores, molta gent tenia per costum anar a missa almenys tres cops per setmana, també el jovent. A la ciutat exercien quinze capellans, repartits en tres parròquies: Sant Antoni, la Geltrú i Mar.

En aquella època, una bona part de la joventut catòlica de Vilanova i la Geltrú s'aplegava al voltant de dues institucions: la **Congregació Mariana** i la **Federació de Joves Cristians de Catalunya**.

Castell i església de la Geltrú, en una foto de l'any 1920

La Federació, de talant més progressista que la Congregació, havia nascut l'any 1931 i va arribar a comptar amb 20.000 joves inscrits arreu del país. La premissa d'aquest moviment era "fidelitat a Crist i fidelitat a Catalunya".

Els fejecistes -així eren coneguts els membres de la Federació- necessitaven un lloc per reunir-se a Vilanova i la Geltrú i van anar a parlar amb els socis del **Círcol Catòlic**, una de les nombroses entitats que formaven part del teixit social de la ciutat als anys 30.

“Ens van ajudar, ens van deixar el local sempre que vam haver de menester, perquè van veure en la Federació una cosa que no s’havia vist mai. Sobretot la gran consigna que va tenir: catalans i cristians. Fidelitat a Catalunya i a la seva essència com a poble i fidelitat a l’Església Catòlica. Aquests components van ser allò que li va donar força a la Federació: catalans i cristians”, explicava **Bonaventura Orriols**, que de jove va ser fejecista.

Els plantejaments d’aquest moviment cristià eren, així doncs, molt novedosos per a la seva època. Alguns estudiosos creuen que la Federació es va anticipar a les directrius que 30 anys després vindrien marcades pel Concili Vaticà II.

“Doncs, la diferència entre l’Església espanyola i la catalana era aquesta, i potser més tard l’hauria seguit, però l’Església catalana va superar l’integrisme funest del segle passat per una Església posada al dia. I això és històric i és completament comprovable”, indicava Orriols.

La plaça del Pou i el carrer Unió

El fet és que l’Església tenia en aquells moments entusiastes seguidors però també grans detractors. L’anticlericalisme estava a l’ordre del dia en moltes organitzacions polítiques d’esquerres i sindicals.

Segons apuntava **Xavier García**, que als anys 30 era un altre jove que estudiava Comerç als Escolapis, la Federació “es va quedar en una gran esperança” i els fejecistes no deixaven de ser “una minoria que irrompia en el si de l’Església catalana”.

Pocs podien intuir aleshores que aquells odis i ressentiments anticlericals reventarien de manera brutal i sagnant uns anys després, enmig de la Guerra Civil i de la Revolució.

Tampoc el jove Bonaventura Orriols no es podia ni imaginar que amb 16 anys arribaria a formar part d'un grup clandestí que s'encarregaria de salvar capellans i d'organitzar misses secretes.

CAPÍTOL 6: Classes per a nens rics i classes per a nens pobres

No és pas casualitat que tant Xavier García, Bonaventura Orriols o Joan Mestres haguessin fet estudis de Comerç. Per a moltes famílies vilanovines, enviar els fills a aquesta escola era una pràctica generalitzada als anys 30 almenys per als pares que s'ho podien permetre.

D'aquesta manera, els nois sortien del col·legi amb 14 anys i amb coneixements suficients com per incorporar-se al món laboral. **Bonaventura Orriols** tenia clar que "amb sis germans a casa, calia treballar. Però m'hauria agradat fer el batxillerat".

Segons ratifica **Xavier García**, l'aspiració de molts pares era que els fills estudiessin Comerç i que després es poguessin col·locar en algun dels bancs que hi havia a la ciutat.

En qualsevol cas, afegeix García, també els col·legis reflectien les desigualtats socials d'aquells anys: "Perquè es vegi la mentalitat de l'època, resulta que

als Escolapis nosaltres -que èrem dels pobres- doncs encara formàvem part de la classe dels rics, com si diguéssim. Perquè al col·legi encara hi havia les classes dels nens pobres, que encara era gent de més necessitat. Eren la gent que a casa seva no podien res de res... Que després va resultar que els nois aquells van ocupar els llocs que havien d'ocupar".

Un company fejocista de Bonaventura Orriols, **Joan Coll**, però, va preferir altres camins per ser algú a la vida i diferenciar-se de la resta: "La majoria dels joves d'aquella època estudiaven als Escolapis i després volien entrar a la Pirelli. La Pirelli era el cap de batalla de tots. Jo, però, volia ser funcionari de l'Estat".

La Rambla Principal de Vilanova, en una imatge corresponent a la primera meitat del segle XX

No obstant això, per entrar al cos de funcionaris públics, en aquella època l'Estat exigia als aspirants haver realitzat dos anys de servei militar. Així doncs, l'any 1934 Joan Coll va decidir allistar-se a l'exèrcit. Tenia només 14 anys, l'edat mínima permesa aleshores.

Dos anys després, Joan Coll viuria de ben a prop les intenses i tràgiques hores del 19 de juliol de 1936 a Barcelona, quan la guarnició militar on estava destinat va sublevar-se contra el Govern republicà.

CAPÍTOL 7: Ataquen la caserna de la Guàrdia Civil i les parròquies vilanovines

El 6 d'octubre de 1934, el president de la Generalitat, Lluís Companys, proclama l'Estat Català dins la República Federal Espanyola.

Es tracta d'una resposta improvisada contra el nou Govern central de dretes de Madrid, que està retallant les reformes socials i polítiques del primer bienni republicà. També a Astúries es proclama una insurrecció.

A Catalunya, però, la proclama de Lluís Companys compta amb pocs suports populars. El 6 d'octubre, la revolta és reprimida a canonades per l'exèrcit i el Govern de la Generalitat és empresonat.

La vilanovina **Concepció Ventosa** va presenciar aquelles detencions: “Jo recordo que llavors havia fet oposicions, treballava a la Generalitat, i en arribar allà, el primer dia de treball, pujant aquelles escales i trobar-te el Pati dels Tarongers ple de gent agafada... Era... Feia una angúnia horrorosa”.

Però mentre a Barcelona la revolta ha estat esclafada, a l'endemà es registren greus aldarulls a Vilanova i la Geltrú. La majoria dels veïns s'han tancat a casa seva i es rumoreja que elements revolucionaris volen assaltar la caserna de la Guàrdia Civil.

La caserna estava situada aleshores a la cantonada dels carrers Miguel de Cervantes i Sant Gervasi, i ocupava una illa sencera. El seu comandant era el capità **Rafael Carrasco**, que anys abans havia estat destinat a la Guinea espanyola. Algunes persones que l'havien visitat recorden que el seu despatx era ple de màscares africanes.

Enmig d'aquells rumors insistents, Carrasco rep una trucada del seu amic **Miguel Soler Bastero**, el líder dels socialistes a Vilanova, que es va oferir per donar refugi a la família del capità de la Guàrdia Civil.

Ambdós homes eren aficionats als escacs i jugaven partides al quiosc de la Rambla, d'aquí la seva amistat, segons assenyalava **Joan Mestres**, que aleshores era ajudant administratiu de Soler Bastero.

“Llavors, el capità Carrasco li va contestar: No permetré de cap manera que la meva família surti de la caserna. La meva família es queda aquí i no em

demanis que surtin perquè vinguin a casa teva. Passi el que passi no es mouran d'aquí", explicava Mestres.

Així doncs, l'exèrcit estava controlant l'ordre a Barcelona, però a Vilanova i la Geltrú es temia el pitjor. Els guàrdies civils es van tancar a la caserna i van prendre posicions de guaita, atès que hi havia prou indicis com per sospitar d'un atac imminent.

En algun moment, el silenci de la ciutat és trencat pel so d'un tret.

Qui va disparar primer? El cas és que s'inicia aleshores un tiroteig que durarà tot el dia 7 d'octubre. Des dels terrats de les cases pròximes i des del campanar de Sant Antoni, grups de franc tiradors disparen contra la caserna que el capità Carrasco s'ha negat a abandonar. Els guàrdies civils, protegits amb matalassos al terrat, també responen al foc.

"Llavors, a la nit, posen una caixa de trilita, que van treure de la Griffi, la col·loquen a la claveguera, al mig mateix de la confluència de quatre carrers. Volien que afectés tot l'edifici", explicava **Xavier García**. "Sortosament, la bomba va explotar enmig del carrer i va provocar un gran cràter, però no va arribar a tocar res de l'edifici".

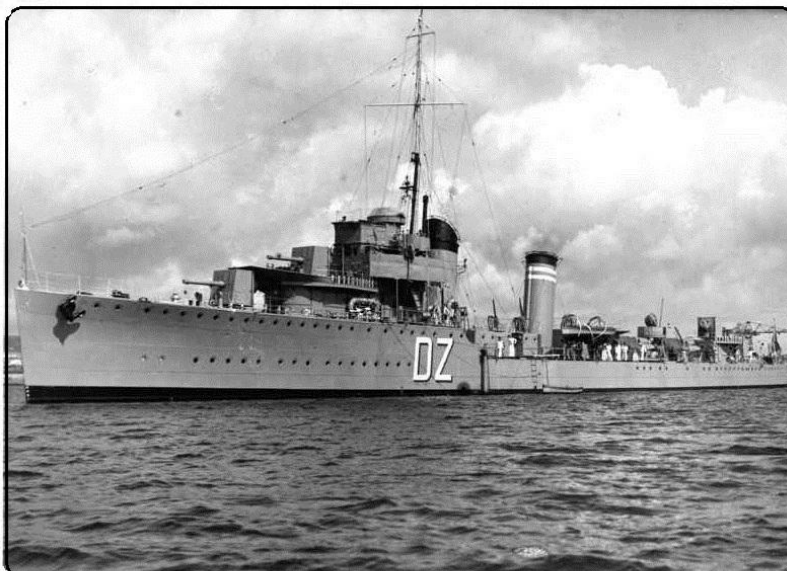
L'església de Mar és saquejada i també va ser llançada una bomba a la plaça de les Neus. Un altre artefacte va fer explosió al carrer de la rectoria de la Geltrú.

Davant els greus esdeveniments que estaven sacsejant la ciutat, un ric propietari de terres de Vilanova i la Geltrú amb força influències, **Felip Bertran i Güell** (fill del dirigent de La Lliga i antic diputat **Josep Bertran i Musitu**), truca al capità general de l'exèrcit a Catalunya, **Domènec Batet**, i, segons testimonis de l'època, li diu textualment: "Mi general, temo por Vilanova".

CAPÍTOL 8: Tropes de la Marina desembarquen a Vilanova per aixafar la revolta

Després de la trucada al general **Domènec Batet** realitzada el 7 d'octubre de 1934, aquell mateix dia el **destructor José Luis Díez** rep ordres de salpar des del port de Cartagena i dirigir-se a tota màquina a Vilanova i la Geltrú.

L'endemà al matí, dia 8, els mariners armats del destructor desembarquen a la

El destructor de l'Armada espanyola 'José Luis Díez'. Foto: Wikimedia Commons

platja i s'enfronten a trets amb d'altres persones armades que volten per la ciutat.

Els habitants de Vilanova i la Geltrú no es podien ni creure que allò estigués passant davant casa seva.

“Jo aleshores tenia dotze anys. Me'n recordo bé que els mariners van emplaçar metralladores d'aquestes de tríode en una sèrie de punts de la plaça de la Vila i a la Rambla”, comentava **Jaume Carbonell**.

Bonaventura Orriols també va veure els mariners desplegant-se “sota les voltes de la plaça de la vila. Els mariners anaven amb vestit de faena, amb les armes i tot plegat. Segurament eren una companyia de desembarcament”.

Pau Albà, que era un pagès aleshores, va presenciar aquests fets des del capdamunt de la Rambla: “Davant de casa hi havia un home que havia estat guàrdia civil, al carrer de les Tires, i aquell home va estar tot el dia netejant una escopeta. I jo sortia i li deia: ‘Qué hace usted?’, que era castellà, i responia: ‘Que voy a matar a todos los que vengan’. I sí, sí. Va tirar cap a la Rambla, Rambla avall, i llavors pujava la Marina, els mariners armats que havien desembarcat... I el van matar”.

Segons apunta **Andreu Rovira**, que era veí de Pau Albà, aquell home que va resultar mort era “un dels fanàtics d'aquell temps”.

Tambè una columna de la **Guardia Civil** va baixar des de Vilafranca del Penedès per reforçar les tropes del destructor que havien desembarcat a Vilanova. Els testimonis expliquen que els agents de la Benemèrita també van ser rebuts a trets.

Finalment, però, els guàrdies civils i els soldats de la Marina van imposar la seva força numèrica i van aixafar la revolta. En els enfrontaments van morir un soldat i un o dos civils.

CAPÍTOL 9: Vilanova i la Geltrú guanya fama de ciutat revolucionària

Sufocada la rebel·lió d'octubre del 34, la Guardia Civil i l'exèrcit detenen nombrosos vilanovins, sobretot dirigents sindicals però també polítics locals, com per exemple l'alcalde **Antoni Escofet**, d'ERC, i el socialista **Miguel Soler Bastero**.

La relació d'aquests dos homes i d'altres detinguts amb la revolta armada era indemostrable, però tot i així se'ls va detenir com a “possibles implicats” i enviar a un vaixell presó anomenat *Uruguay*.

La Guàrdia Civil també va intentar detenir el dirigent anarquista **Ricardo Mestre**. De fet, els agents van anar al seu quiosc, que es deia Minerva, i van calar foc a l'establiment. “Quam es cremava el quiosc, un guàrdia civil va dir a la meua mare que tant de bo jo hi fos a dins”, explicava molts anys més tard el propi dirigent anarquista vilanoví.

“El regidor **Ventura Orriols**, en saber d'aquesta amenaça contra mi, em va passar recado perquè m'amagués a casa seva, però no hi va haver necessitat”, explicava Ricardo Mestre, qui finalment va trobar amagatall en un altre lloc. Ricarditu va romandre en la clandestinitat fins al 21 de desembre de 1934 per evitar ser detingut.

Un altre vilanoví que va haver de fugir cames ajudeu-me va ser **Joan Ventosa**, dirigent d'ERC, que es temia, encertadament, que la Guardia Civil l'aniria a detenir.

“Quan les coses van començar a anar malament, a la nit, el pare se'n va anar camp a través a casa d'uns amics. Després va poder arribar a França i Bèlgica. I ens vam haver d'espavilar perquè econòmicament les coses no anaven bé”, comentava la seva filla **Concepció Ventosa**, que aleshores tenia 19 anys. “Van venir uns anys feixucs per a nosaltres, però per sort les cooperatives ens van ajudar”.

En qualsevol cas, els fets d'octubre van fer que la Vilanova i la Geltrú guanyés una “fama de ciutat revolucionària”, apuntava **Bonaventura Orriols**.

Segons afegeix aquest testimoni, “els sindicats i organitzacions obreres van aprofitar la proclama de **Lluís Companys** per engegar la revolució. El que va passar a Vilanova no va tenir res de reivindicació catalanista sinó de lluita obrera. És possible que els fets d'octubre de 1934 fossin un experiment revolucionari”.

Xavier García feia la següent anàlisi: “Els fets d'octubre tenen un matís de revolució catalana i en canvi això és el que no va tenir realment. Perquè els nostres catalanistes, sigui d'esquerra o de centre, doncs no eren gent de fusells, ni de bombes ni de tot això”. Segons asenyala, els rebels que es van enfrontar a trets a la Guàrdia Civil “eren una escudella barrejada de comunistes i d'anarquistes de petits grups”.

I segons indica **Pau Albà**, l'autoria de la revolta armada a Vilanova i la Geltrú era d'unes poques persones: “Van ser quatre... Això dels fets del 34 van ser els comunistes, que van fer això que recordo, van tirar aquesta bomba, van mig cremar la porta de l'església...”.

En suma, els fets d'octubre del 34 van deixar una terrible empremta, segons el parer dels testimonis recollits. A més a més, alguns van veure en aquells esdeveniments un senyal, un preludi.

“Va ser una equivocació aquell moviment perquè van agafar molta gent. Tot plegat, res i injustament. Però va marcar, va ser el preludi del 18 de juliol del 1936. Si no hagués existit el 6 d'octubre, potser no hauria creat els odis que es van crear i tot plegat. Va ser una desgràcia, al meu entendre”, remarcava Bonaventura Orriols.

Per la seva part, Xavier García ho veia de la següent manera: “Una prova que allò no tenia res de revolució política catalana és que a Vilanova i molts llocs de

Catalunya ja s'incendien algunes esglésies; ja volen cremar el portal de la plaça de les Neus; a la parròquia de mar ja hi ha desordres; ja agafen algun sacerdot pensant-se que l'escabetxaran...”

CAPÍTOL 10: S'acosta la guerra

Des de l'octubre de 1934 fins al febrer de 1936, Catalunya és privada del seu **Estatut d'Autonomia**.

El febrer de 1936, però, el **Frente Popular**, d'esquerres, guanya les eleccions generals celebrades a Espanya. Els empresonats pels fets d'octubre del 34 són alliberats i tornen a ocupar els seus càrrecs.

Aleshores, però, s'obre un turbulent període prerevolucionari a Madrid i a la meitat sud d'Espanya. A Catalunya, en canvi, es viu una relativa tranquil·litat. És l'etapa coneguda com l'oasi català.

“L'acabament de l'etapa aquesta, amb les eleccions del 16 de febrer del 1936, va ser un impacte molt significatiu, molt joiós... Vam anar a esperar al President Companys i als Consellers que tornaven en tren, en aquella Barcelona que no cabia ni una rata”, recordava **Concepció Ventosa**.

“I el dia que va arribar el meu pare, que va ser dos dies abans, també a l'estació de Vilanova, la gent va sortir del Centre Federal: van sortir en bloc i moltes més persones s'hi van afegir. A l'estació no s'hi cabia... Després d'això van venir uns dies preciosos. La gent tenia ganes, estava contenta de tornar a fer coses. Desgraciadament, va venir una guerra...”.

La nit del 30 d'abril del 1936, coincidint amb la diada obrera del **Primer de maig**, grups de descontrolats van tirar a terra les velles creus de terme de Vilanova i la Geltrú. Els joves feiocistes les van anar a rescatar.

“Pesen un horror aquelles pedres. Amb una carretilla de mà que ens va deixar un pagès les vam salvar. Després vam anar a veure l'alcalde, el senyor Escofet, i ens va felicitar: ‘Heu fet una gran tasca’, ens va dir. Les creus es van guardar aleshores en un magatzem de la plaça Casernes, i en aquell lloc romandrien durant els anys següents de la guerra. És a dir: les creus es van salvar perquè es van anticipar, je je”, recordava Bonaventura Orriols.

Una de les creus de terme de Vilanova i la Geltrú, a la rambla Sant Jordi

El dia 13 de juliol de 1936 és assassinat a Madrid el polític dretà [José Calvo Sotelo](#) a mans de guàrdies d'assalt, la policia republicana, una prova més del fracàs de la convivència entre dretes i esquerres en aquella època.

Aquesta mort precipitarà l'alçament militar dels dies 17, 18 i 19 de juliol, provocant l'inici de la Guerra Civil espanyola. Prop de 600.000 persones moriren durant el conflicte bèl·lic.

Un total de 278 vilanovins van morir per culpa d'aquesta guerra en diverses circumstàncies: al front; durant l'onada revolucionària de l'estiu de 1936 o a causa dels bombardejos aeris.

A més, durant la posterior represió franquista van ser condemnats a mort 18 veïns de Vilanova i la Geltrú i una dotzena de vilanovins més, que havien marxat a l'exili a la fi del conflicte, van morir als camps de concentració dels nazis durant la Segona Guerra Mundial.

[CAPÍTOL 11: Un recluta vilanoví de 16 anys viu en directe l'alçament militar](#)

El jove recluta estava amoïnat perquè el seu batalló ja havia registrat una baixa: un company seu havia mort a la plaça d'Espanya a causa dels trets efectuats pels guàrdies d'assalt. Era el 19 de juliol de 1936 i **Joan Coll**, amb només 16 anys i natural de Vilanova i la Geltrú, formava part dels militars sublevats a Barcelona.

La matinada d'aquell dia, les tropes de l'exèrcit a la capital catalana havien rebut ordres de llançar-se al carrer i prendre diferents centres estratègics de la ciutat. El pla, però, no era prou encertat i els seus detalls eren, a més, coneguts per les autoritats del Govern republicà.

Els soldats aviat fracassarien. A les places de Catalunya, Universitat i Espanya, les unitats militars sublevades es van trobar envoltades i assetjades.

Mentrestant a 45 kilòmetres al sud, un altre jove vilanoví, **Bonaventura Orriols**, contemplava tres hidroavions de l'Exèrcit de l'Aire que sobrevolaven per damunt la platja de Ribes Roges i anaven en direcció Nord.

"Vam dir: aquests hidros deuen anar a Barcelona. Ignoràvem que en un d'aquells tres avions hi anava el general [Manuel Goded](#). Nosaltres ho vam veure des de la platja. És a dir: normalitat. No ens esperàvem allò", recordava Orriols.

Goded, després d'haver fet triomfar la rebel·lió militar a Palma de Mallorca, havia pujat a l'hidroavió amb l'esperança d'aconseguir el mateix objectiu a Barcelona.

A la Ciutat Comtal, però, els soldats sublevats ja feia hores que lluitaven pels carrers i estaven assetjats en diferents punts per guàrdies d'assalt, la Guàrdia Civil i grups anarcosindicalistes (aquests últims havien estat armats pel Govern republicà).

Amb prou dificultats, Goded va poder arribar fins a l'edifici de Capitania. El recluta Joan Coll el va poder veure de molt a prop: "Goded venia de Mallorca per fer-se càrrec de tot Catalunya i quan va baixar i el tinent meu li va donar la novetat que ja teníem un mort, la cara se li va assenyalar... Els guàrdies d'assalt, a la plaça d'Espanya, quan van passar amb la seva camioneta, ja ens van tirar trets. I van matar un soldat".

Finalment, les forces lleials a la República, amb el suport de les organitzacions anarcosindicals, fan fracassar la sublevació militar a Barcelona.

El general Goded va ser detingut. Serà afusellat setmanes més tard. Pel que fa als reclutes detinguts, alguns van ser posats en llibertat uns dies després. Així va ser com Joan Coll va poder tornar a Vilanova i la Geltrú.

En realitat, la sublevació havia esclatat el 17 de juliol a Melilla i el 18 de juliol s'hi havien afegit altres guarnicions militars d'arreu del país. La ràdio informava d'aquests fets i gairebé tothom n'estava assebitat.

Concepció Ventosa havia estat a Barcelona el dia 18, precisament un dia abans de la sublevació a la capital catalana, i allà havia coincidit amb un conegut.

"Agafava el tren a les dues del migdia al carrer Aragó i em va acompanyar un advocat -que després vaig saber que formava part dels implicats en el cop d'Estat- i vam parlar sobre les últimes notícies. I jo vaig dir-li: 'Bah! Això s'acabarà aviat'. I ell va respondre: 'Ah, no sé, ja veurem...'. Jo vaig pensar que aquell home era ben beneït. I noi, si, i tan poc que es va acabar".

Joan Alemany era un altre jove vilanoví amb un carro ple d'il·lusions i projectes de futur. El 19 de juliol de 1936 passejava amb la seva xicota per Ribes Riges. "Aquell dia el tinc marcat i clavat", deia.

Aleshores, Alemany tenia 20 anys i feia últim curs de violí, esperava fer classes de perfeccionament amb el mestre de música Eduard Toldrà i després anar a París a completar els seus estudis.

"Vam pujar per la Rambla i als dos cafès que hi havia tenien engagada la ràdio. Hi havia gent al voltant, sentint les notícies: estaven radiant la sublevació de Barcelona, que aleshores ja estava quasi dominada", recordava Joan Alemany.

"Vam pensar: aquests militars! Al capdavall, no serà res. I no vam fer més cas. I uns dies després, quan ja havia esclatat tot, encara pensàvem que allò només duraria dues setmanes... Tot va anar a rodar".

CAPÍTOL 12: Esclata la Guerra Civil

L'alçament militar havia fracassat, així doncs, a Barcelona i també a Madrid. El fet que sublevació no triomfés i el Govern republicà tampoc -atès que no va poder evitar la rebel·lió de tropes en altres ciutats d'Espanya- significa l'inici de la Guerra Civil.

Per la seva part, els anarquistes catalans s'havien apoderat de grans quantitats d'armament que es guardaven al parc d'artilleria de Sant Andreu. A partir d'aquell moment, el seu poder va resultar decisiu i governarien, de fet, a tot Catalunya.

El dia 20 de juliol, dilluns, a la **Pirelli** no es treballa i s'inicia a Vilanova i la Geltrú una vaga general no declarada enmig d'un ambient tens i incert.

Andreu Rovira recordava aquelles decisives hores de la següent manera: "Llavors, amb un amic, vam anar a fer un tomb a baix-a-mar. Senties la gent, hi havia com una angúnia... Però sense saber què havia de passar".

Imatge de la Rambla en el punt on passa la via del ferrocarril

Mentrestant, grups anarcosindicalistes de Vilanova es desplaçaven fins a Barcelona per aconseguir armes.

Xavier García ho veia així: "De moment, hi va haver unes hores de molta incògnita. Després es va veure que la sublevació militar havia estat vençuda a Barcelona. Llavors és quan engegava tota la flamarada dels que se senten redemptors i van a prendre possessió de la cosa pública".

En altres paraules, arribava la Revolució.

“El que va passar a continuació va ser bastant sobtat, imprevist”, indicava **Bonaventura Orriols**. “El primer senyal d’alarma va ser que el Centre Autonomista de la Lliga i el Centre Catòlic són assaltats el dia 20. Va venir gent de fora”.

Aquell mateix dilluns, a més, les religioses són obligades a abandonar els convents.

Els agents de la **Guardia Civil**, que fins aquell moment s’havien quedat dins la caserna, abandonen Vilanova i la Geltrú l’endemà, 21 de juliol, seguint ordres de la comandància de Barcelona. Els agents van desfilat pels carrers sense formació, amb un mocador vermell com a fulard i saludant amb el puny enlaire.

La ciutat havia quedat desprotegida. Era un dimarts.

[CAPÍTOL 13: Assalt a les esglésies de Sant Antoni, la Geltrú i Mar](#)

El dimarts 20 de juliol, centenars de persones inicien l’assalt i destrucció de les tres parròquies de Vilanova i la Geltrú, tot i que els edificis no van arribar a ser incendiats.

Un aspecte de la destrucció provocada a l'església de Sant Antoni durant la Guerra Civil

No obstant això, el retaule barroc de la Geltrú, que data del segle XVIII, es va poder salvar en part de l'onada de destrucció. Segons apuntava **Bonaventura Orriols**, l'esmentada obra d'art es va conservar gràcies a l'acció decidida del líder anarquista local **Ricardo Mestre**, convertit ja en un home de gran carisma i en l'autèntic ideòleg de la **CNT** a Vilanova i la Geltrú.

“Doncs, al senyor Mestre algú li va pregar d'una manera especial: ‘Per favor, Ricardo, salva el retaule!’. I ell va anar a la Geltrú, sabent que era una mica difícil aturar aquella febre... I ell els hi va dir aquestes paraules: ‘Atureu-vos! Això és art i des d'ara serà per al poble!’. Tenia una veu poderosa. Me'n recordo que quan parlava, se'l sentia. I aquestes paraules, doncs, van parar l'embranchida”, relatava Orriols.

El mateix Ricardo Mestre, que al final de la guerra civil es va exiliar a Mèxic, va assenyalar que també els pagesos de la col·lectivitat agrària que es constituiria més endavant van ajudar a salvar el retaule: “Qui va contribuir a salvar el retaule va ser sobretot un pagès... Van convertir l'església de la Geltrú en el lloc de la col·lectivitat dels pagesos i aquests van ser els que van fer que no destruïssin el retaule. Un dels pagesos era en **Joan Raspall**, que quan van venir els franquistes el van afusellar”.

“El Raspall era un pagès de Cubelles d'una caritat humana tremenda... Vull dir que les injustícies es cometien quan passen disbarats, com passa en totes les commocions revolucionàries violentes”.

“La destrucció de les esglésies va ser una expressió d'anticlericalisme popular”, afegia Ricardo Mestre.

CAPÍTOL 14: Els anarquistes esdevenen els nous amos de la ciutat

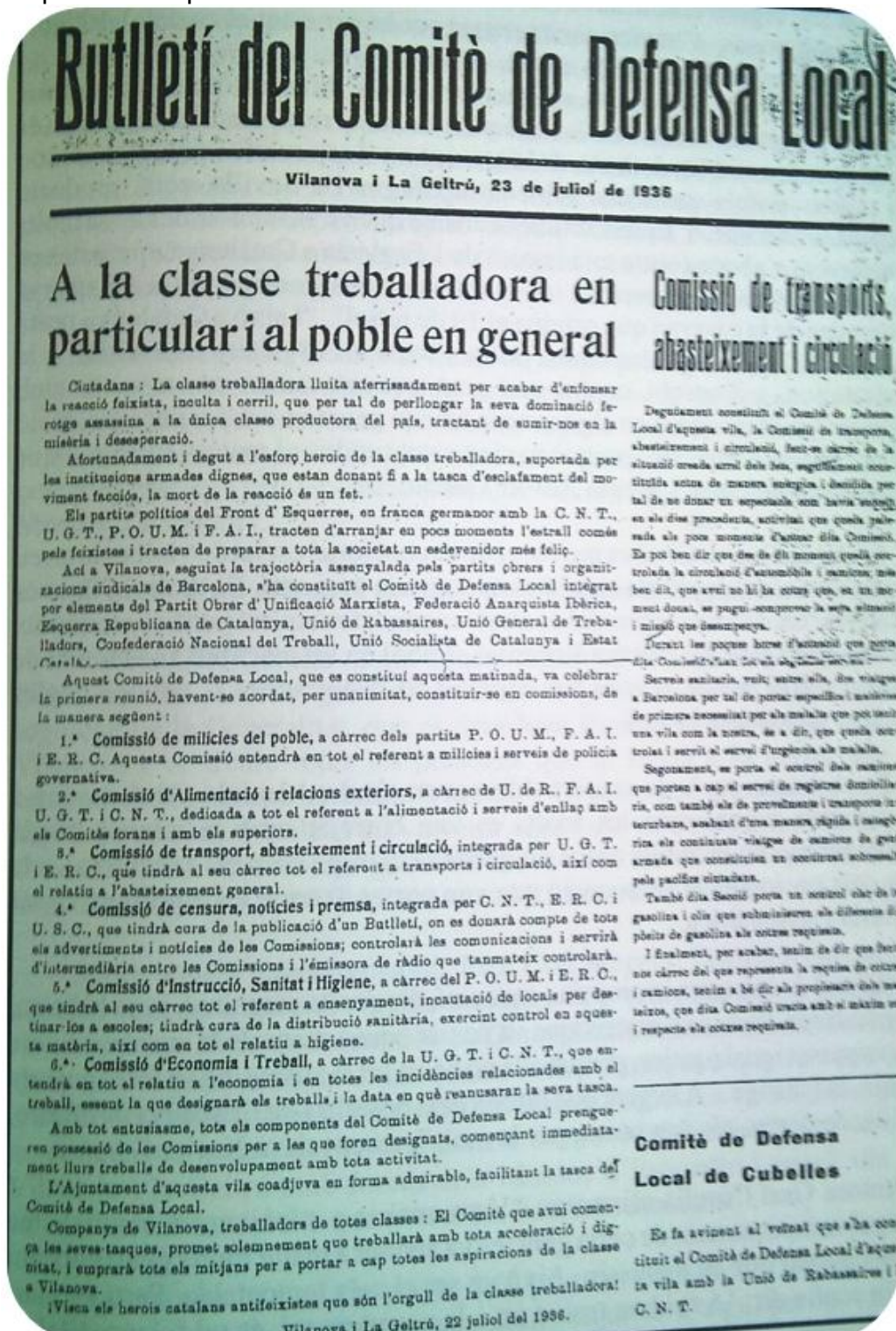
L'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, governat aleshores per **ERC**, igual que la resta d'ajuntaments del país va quedar literalment anul·lat davant l'allau de les forces revolucionàries, que havien pres la iniciativa gràcies al poder de les armes.

Els dirigents republicans no sabien pas què en fer en aquells difícils moments, segons apuntava **Xavier García**. “Aquella era la gent del cigaló, del puret... I que no els molestessin gaire. No hi havia tanta diferència amb molta gent de la **Lliga Regionalista**, que eren la gent del món dels botiguers i la qüestió era que el calaix fos plenet”.

L'alcalde en aquells moments era **Antoni Escofet Pascual**, que havia estat escollit a les eleccions municipals de 1934.

Xavier García afegeix sobre com va reaccionar ERC davant els fets que tot ho sacsejaven: “Això pot escandalitzar a més d'un, que dirà que això no és veritat. Però això era així: Esquerra Republicana, el partit majoritari de Catalunya, des del 19 de juliol al capvespre passa a ser un partit zero a l'esquerra, davant la **CNT, FAI o PSUC**”.

Es constitueix aleshores el **Comitè de Defensa Local** de Vilanova i la Geltrú, que exerceix el poder efectiu i que el 23 de juliol ja publica el seu primer *Butlletí*. El Comitè, òrgan de poder revolucionari, aplega els sindicats obrers i els partits d'esquerres.

Butlletí del Comitè de Defensa Local

Vilanova i La Geltrú, 23 de juliol de 1936

A la classe treballadora en particular i al poble en general

Comissió de transports, abasteixement i circulació

Ciudadans: La classe treballadora lluita aterrissadament per acabar d'enfonçar la reacció feixista, inculta i còrril, que per tal de perllongar la seva dominació ferotge assassina a la única classe productora del país, tractant de sumir-nos en la misèria i desesperació.

Afortunadament i degut a l'esforç heroic de la classe treballadora, suportada per les institucions armades dignes, que estan donant fi a la tasca d'esclafament del moviment feixista, la mort de la reacció és un fet.

Els partits polítics del Front d'Esquerres, en franca germanor amb la C. N. T., U. G. T., P. O. U. M. i F. A. I., tracten d'arranjar en pocs moments l'estrall comès pels feixistes i tracten de preparar a tota la societat un esdevenidor més feliç.

Ací a Vilanova, seguint la trajectòria assenyalada pels partits obrers i organitzacions sindicals de Barcelona, s'ha constituït el Comitè de Defensa Local integrat per elements del Partit Obrer d'Unificació Marxista, Federació Anarquista Ibèrica, Esquerra Republicana de Catalunya, Unió de Rabassaires, Unió General de Treballadors, Confederació Nacional del Treball, Unió Socialista de Catalunya i Estat Català.

Regularment constituït el Comitè de Defensa Local d'aquesta vila, la Comissió de transports, abasteixement i circulació, fent-se càrrec de la situació creada arran dels fets, sagradament constituïda sense de manera excepcional i limitada per tal de no donar un espectacle, com havia estat en els dies precedents, activitat que queda paralitzada als pocs moments d'existir dita Comissió. Es pot ben dir que des de llavors queda controlada la circulació d'automòbils i camions; més ben dit, que avui no hi ha cotxes que, en un moment donat, se pugui comprovar la seva situació i missió que descompara.

Aquest Comitè de Defensa Local, que es constituï el mateix dia, va celebrar la primera reunió, havent-se acordat, per unanimitat, constituir-se en comissions, de la manera següent:

- 1.ª **Comissió de milícies del poble**, a càrrec dels partits P. O. U. M., F. A. I. i E. R. C. Aquesta Comissió entendrà en tot el referent a milícies i serveis de policia governativa.
- 2.ª **Comissió d'alimentació i relacions exteriors**, a càrrec de U. G. T., F. A. I. U. G. T. i C. N. T., dedicada a tot el referent a l'alimentació i serveis d'enllaç amb els Comitès forans i amb els superiors.
- 3.ª **Comissió de transport, abasteixement i circulació**, integrada per U. G. T. i E. R. C., que tindrà al seu càrrec tot el referent a transports i circulació, així com el relatiu a l'abasteixement general.
- 4.ª **Comissió de censura, notícies i premsa**, integrada per C. N. T., E. R. C. i U. S. C., que tindrà cura de la publicació d'un Butlletí, on es donarà compte de tots els advertiments i notícies de les Comissions; controlarà les comunicacions i servirà d'intermediària entre les Comissions i l'emissora de ràdio que tanmateix controlarà.
- 5.ª **Comissió d'instrucció, Sanitat i Higiene**, a càrrec del P. O. U. M. i E. R. C., que tindrà al seu càrrec tot el referent a ensenyament, incatucació de locals per destinar-los a escoles; tindrà cura de la distribució sanitària, exercint control en aquesta matèria, així com en tot el relatiu a higiene.
- 6.ª **Comissió d'Economia i Treball**, a càrrec de la U. G. T. i C. N. T., que entendrà en tot el relatiu a l'economia i en totes les incidències relacionades amb el treball, essent la que designarà els treballs i la data en què reanularan la seva tasca.

Durant les poques hores d'existència que porta dita Comissió, s'ha fet els següents serveis:

Serveis sanitària, vuit, entre ells, dos viatges a Barcelona per tal de portar espèlles i analítiques de primera necessitat per als malalts que portaven una vila com la nostra, és a dir, que queda controlat i servit el servei d'urgència als malalts.

Segonament, se porta el control dels camions que porten a cap el servei de registre familiar, com també els de procediments i transportes interurbans, assolint d'una manera ràpida i efectiva els continuats viatges de camions de gran armaria que constituïen un obstaclei substancial pels pacífics ciutadans.

També dita Secció porta un control estricte de la gasolina i els que subministrava als diferents tipus de gasolins als cotxes requirits.

I finalment, per acabar, hem de dir que des d'ara el càrrec del que representa la secció de cotxes i camions, serà a bé dir als propietaris dels mateixos, que dita Comissió tracta amb el màxim respecte als cotxes requirits.

Amb tot entusiasme, tots els components del Comitè de Defensa Local prengueren possessió de les Comissions per a les que foren designats, començant immediatament llurs treballs de desenvolupament amb tota activitat.

L'Ajuntament d'aquesta vila coadjuva en forma admirable, facilitant la tasca del Comitè de Defensa Local.

Companys de Vilanova, treballadors de totes classes: El Comitè que avui comença les seves tasques, promet solemnement que treballarà amb tota acceleració i dignitat, i emprarà tots els mitjans per a portar a cap totes les aspiracions de la classe a Vilanova.

Visca els herois catalans antifeixistes que són l'orgull de la classe treballadora!

Vilanova i La Geltrú, 22 juliol del 1936.

Comitè de Defensa Local de Cubelles

Es fa avinent al votant que s'ha constituït el Comitè de Defensa Local d'aquesta vila amb la Unió de Rabassaires i C. N. T.

El primer exemplar del 'Full del Comitè de Defensa Local' que es va publicar a Vilanova i la Geltrú el 22 de juliol de 1936.
Imatge: Arxiu Museu Balaguer

Ricardo Mestre, el dirigent anarquista, ho explicava així: “El Comitè de Defensa es va formar amb la col.laboració de totes les entitats que es consideraven d’esquerra i lliberals a Vilanova. Entre elles, Estat Català, **POUM**, **ERC**, **PSOE** i **CNT**”.

Així doncs, malgrat que la CNT era la força predominant del Comitè, es va escollir com a primer president d’aquest nou organisme el socialista **Miguel Soler Bastero**, l’advocat i antic administrador de Correus.

Segons diu **Joan Mestres**, que havia treballat com a ajudant seu, “Soler Bastero era un home que pesava molt. Era un home molt llest, molt instruït i amb molt poder de convocatòria. Per això, quan va esclatar la guerra, se’l va col.locar de president del Comitè de Defensa Local. Posteriorment, es va anar allunyant una mica perquè la seva política potser no lligava gaire amb una FAI, amb una CNT i amb un partit comunista”.

De fet, però, les forces anarcosindicalistes ja havien creat una estructura bàsica de Comitè revolucionari a l’ombra, probablement de manera clandestina, abans fins i tot de la sublevació militar del 18 de juliol. Potser perquè els rumors de l’alçament militar eren cada cop més freqüents i els anarquistes no volien ser agafats desprevinguts.

Ricardo Mestre ho confirmava de la següent manera: “El Comitè de Defensa Local es va constituir d’una manera molt peculiar... Es va constituir abans que se sublevessin els militars”.

Respecte al sistema de funcionament d’aquest òrgan de poder, l’antic ideòleg des anarquistes indicava: “Al Comitè van funcionar les coses perquè no hi havia imposició de cap classe. Perquè fins i tot tenint majoria absoluta la CNT, no la va utilitzar per imposar res. Es discutien les coses i intervenien tots els representants de les diverses organitzacions”.

En qual cas, si la CNT era la força dominant al Comitè era perquè els seus homes armats eren la força dominant al carrer.

Les banderes vermelles i negres de la CNT-FAI, símbol del nou poder, es van començar a veure a tot arreu. “Sí, sí, semblava aquelles pel.lícules de cowboys, que tothom anava amb l’arma dins el cinturó. Fins i tot dones. I mocadrets de colors, amb les banderes del partit que eren... Això es va posar com si fos una moda”, recordava **Antoni Garí**.

El Comitè es va proposar normalitzar la vida quotidiana, en la mesura del possible, tenint en compte que havia esclatat la guerra civil.

Per aquest motiu, es van donar instruccions perquè els treballadors tornessin a les fàbriques. Davant l’absència de directius i propietaris, els mateixos obrers s’haurien de posar al capdavant de l’organització del treball. El Comitè també intentarà evitar els abusos de poder comesos per elements armats, però no ho aconseguirà. Vilanova i la Geltrú estava a punt de viure una onada d’assassinats.

CAPÍTOL 15: Onada d'assassinats a Vilanova i la Geltrú

Imatge de Vilanova i la Geltrú, primera meitat del segle XX

Des del 25 de juliol del 1936 fins a finals de setembre del mateix any, a Vilanova i la Geltrú es produeixen una sèrie d'assassinats com a conseqüència del clima de terror i violència que es va destapar amb la revolució obrera.

Segons les llistes publicades pel règim franquista al final de la guerra civil, el nombre de vilanovins que van ser assassinats durant l'onada revolucionària del 36 va ser d'unes 50 persones, encara que no totes les morts es van produir a Vilanova i la Geltrú.

Segons l'anarquista **Ricardo Mestre**, els assassinats comesos a la ciutat van ser una vintena.

Les víctimes són polítics de dretes, empresaris, oficials de l'exèrcit o de la Guàrdia Civil, i religiosos.

L'ermità de Lourdes, **Joaquim Aribau**, va caure sota les bales el 25 de juliol. Aquest primer assassinat va causar una gran alarma i commoció entre la comunitat religiosa i els fidels catòlics de la ciutat.

El 29 de juliol són assassinats els dos vicaris de la parròquia de Sant Antoni.

Antoni Garí recordava que aquests dos joves "de vegades jugaven al futbol al carrer amb la canalla del barri". De fet, segons confirmava **Xavier García**, aquests dos vicaris, a diferència d'altres religiosos, s'havien caracteritzat per haver estat al costat dels "nois pobres, pobres de debó" de la ciutat.

Per què són assassinades aquestes persones?

Xavier García feia la següent reflexió al respecte: “La desgràcia és que aquest món catòlic, de dreta, de Lliga, que no té cap connivència amb els món dels militars o dels que s’han sublevat a Burgos i a Sevilla... Aquí, producte d’aquest sectarisme, d’aquest anticlericalisme que ve pastant-se des de fa molts anys, llavors s’aboca contra tota la cosa de l’Església a Catalunya, que estaven plenament en bàbia respecte a tot el que s’estava configurant a l’Espanya retrògrada i de la caverna que origina el 18 de juliol”.

“I això a Catalunya porta aquells 7.000 o 8.000 assassinats, porta a totes les esglésies destruïdes, a la clandestinitat, a l’oprobri contra una gent que no tenien res a veure amb l’alçament militar i que si en alguna cosa havien pecat no era per pecats d’acció sinó per pecats d’omissió, perquè havien estat traïdors al mateix Evangeli que proclamaven defensar”, afegia Xavier García.

De fet, la Guerra Civil va provocar un excepcional esclat de violència arreu del país, tant a la rera guarda republicana com a la nacional.

En ambdós llocs es va practicar una intensa repressió contra l’enemic, fos aquest polític, econòmic, de classe social o religiós.

Es matava l’enemic-símbol en un macabre ajustament de comptes amb el passat, segons han explicat els historiadors. L’odi acumulat durant segles a Espanya reventava de manera brutal.

Es va matar, però, de manera diferent en els dos bàndols. Així, a la rera guarda republicana les morts es van barrejar amb l’onada revolucionària i en molts casos no quedava clar quines persones eren els executors. I a la banda dels nacionals, la persecució que van portar a terme les autoritats va ser més freda i sistemàtica.

“El mal és que quan irromp una cosa així, d’aquesta magnitud, ja no hi ha qui ho pugui aturar. Però això mateix que va passar aquí a mans de la xusma, a l’altre banda va passar igual o pitjor, perquè allà no ho va fer la xusma, ho va fer el govern nacional, la policia, la Falange... A la gent que diferia dels postulats de l’Espanya de Franco, també als de dretes, els van passar per la mola”, assenyalava Xavier García.

Antoni Garí Corella afirmava: “Vam arribar a conèixer un canibalisme polític pel comportament de certa gent. Es va arribar a matar molta gent innocent sense necessitat. Això va ser el més lamentable. Perquè quasi cada dia sentia dir ‘Avui han trobat un mort a la carretera tal, és tal fulano. L’altre dia han trobat un altre...’ I això fins i tot amb famílies senceres”.

Pau Albà era un pagès quan va esclatar la Guerra Civil. Segons la seva opinió, els assassinats comesos durant l’onada revolucionària de l’estiu de 1936 es van produir per múltiples raons. “Explicar la guerra és explicar un pou. Perquè formaven un comitè als pobles, a les viles i a tot arreu. I en aquell comitè hi havia un home, que tenia malícia, o et tenien un deute, o et tenia una altra

cosa. I si podia et matava... És que no tot es va anar en política, se'n va anar per afers personals”.

Segons afegia Pau Albà, “aquí a Vilanova, durant la Guerra Civil, van matar més de 50 persones. Una gent incontrolada... Incontrolada? De la seva manera. Aquí aquesta gent feia por... La veritat és que feien por”.

El descontrol i buit de poder dels primers dies de la Guerra Civil era aprofitat així doncs per aquelles persones que volien venjar-se d'algú, per les raons que fossin.

L'antic dirigent anarquista Ricardo Mestre citava un exemple: “Hi havia un obrer que havia treballat per a un carlista, que es deia Borrell. Es veu que abans van tenir problemes i el Borrell el va acomiadar. L'obrer era de Valls. I en haver-hi l'explosió de la revolució, aquesta persona va venir de Valls per venjar-se, per matar el burgès, i se'n va tornar... Ni es va quedar a Vilanova, va marxar”.

CAPÍTOL 16: Un coronel dels Mossos d'Esquadra salva 60 vilanovins de ser executats

En aquells dies incerts, de violència i terror, entre finals de juliol i principis d'agost de 1936, se situa un episodi més sobre la repressió revolucionària patida a Vilanova i la Geltrú, segons assenyalen diversos testimonis.

Es tracta, segons apunten aquestes fonts, de l'injust empresonament d'un grup nombrós de vilanovins i del seu alliberament posterior gràcies a la intervenció d'un altre vilanoví que aleshores comandava un grup de **Mossos d'Esquadra**.

Antoni Garí oferia aquest testimoni al respecte d'aquesta història: “Vilanova i la Geltrú no s'ha recordat gaire d'un vilanoví, que era coronel de les forces de seguretat de la Generalitat, que es denia **Joan Ricart**.

Aquest home va venir a Vilanova i va treure totes

les persones que hi havia a la presó, que eren comerciants i gent aposentada... Unes 60 o 70 persones, que anaven treient de la presó i anaven matant. I ell va venir aquí i els va treure a tots de la presó. D'això no se n'ha recordat gaire Vilanova i era un vilanoví qui va fer-ho”. Segons afegia Antoni Garí, el coronel Ricart havia viscut al carrer de l'Església.

Plaça de les Casernes a principis de segle XX. L'antiga caserna militar funcionava també com a presó

Respecte a aquest mateix episodi, **Joan Coll** comentava: “Desgraciadament, tot allò que veia em quedava, em feia impacte. Vaig veure durant els primers dies els assassinats. Hi havia descontrol. La Generalitat no manava, estava absorvida”.

“Quan una vegada van agafar uns quants comerciants, sort que va venir un que era coronel dels Mossos d’Esquadra, en Ricart. Aquest es va imposar, però ell no podia estar a tot Catalunya al mateix temps”, afegia Joan Coll. “Me’n recordo que va venir a Vilanova i la Geltrú amb forces dels Mossos d’Esquadra i aquell dia ho va salvar. Va salvar aquells que potser els haurien assassinat”.

CAPÍTOL 17: “Si el mateu a ell m’haureu de matar a mi”

Jaume Carbonell, que tenia 14 anys a l’inici de la Guerra Civil, comentava: “Es portava una cosa soterrada, que només va faltar que hi hagués un tipus de deixar anar, d’incontrol, perquè sortissin al carrer els odis i les venjances i aquestes coses”.

“L’assumpte és que no va trigar pas gaire aquí a crear-se les patrulles de control, gent armada, gent que va anar a buscar a la nit, o sigui amb nocturnitat, a persones que van anar matant, per les cunetes de les carreteres. Hi havia una cosa que nosaltres li dèiem el cotxe fantasma, perquè anaven a trucar i a buscar gent que després apareixia l’endemà, morts per les cunetes”.

Les referències a aquell cotxe fantasma portador de la mort són nombroses entre molts testimonis vilanovins.

“Amb el cotxe fantasma es van emportar el meu promès”, recordava **Concepció Ventosa**.

“Ell havia ajudat a escapar un capellà que havia estat president de la **Congregació Mariana** a Vilanova. El meu promès havia estat membre de la Congregació, de jovenet. I un que era anarquista, una persona encantadora, aques se’n va anar amb ells. I quan volien fer baixar del cotxe al meu promès, l’amic anarquista va dir-lis: ‘Si el mateu a ell m’haureu de matar a mi’. Van estar discutint, discutint. Van tornar cap a casa i no li va passar res”.

Així doncs, els testimonis recollits donen a entendre que els grups revolucionaris vilanovins estaven dividits en dos grups.

Un sector es mostrava partidari de l’acció radical i la violència, permetent les actuacions de gent armada sense control. En canvi, un altre sector tractava d’evitar aquest tipus d’accions. **Ricardo Mestre**, en Ricarditu, hauria estat líder destacat del sector anarquista més ideològic, llibertari i contrari a la pena de mort.

Joan Coll confirmava aquest aspecte: “El Ricardo Mestre, el de la **CNT**, va fer molts favors a Vilanova i la Geltrú. Ell era un idealista. Era un home bo, va salvar gent. A l’estació de Vilanova, allà on fos”. Coll afegia que no va conèixer personalment en Ricarditu, però sí al seu germà.

A més, segons assenyalava **Bonaventura Orriols**, cal retrocedir en el temps i recordar un episodi succeït el 1930 per comprendre -en part- l'actitud que va mantenir el dirigent anarquista quan la CNT va esdevenir el nou poder a la ciutat el 1936.

És que en Ricardo Mestre no hauria pas oblidat aquella reunió en la qual ell mateix, aleshores un impulsiu jove anarquista, s'havia trobat amb un regidor de l'Ajuntament vilanoví (el pare d'Orriols), que l'havia advertit d'un perill mortal que corria. Vegeu també el [primer capítol](#).

“Ricardo Mestre es va recordar d'aquella vegada quan va parlar amb el meu pare. I això va tenir una transcendència que va salvar moltes vides”, recordava Bonaventura Orriols.

“El Ricarditu, i algun altre que ell també se'l va fer seu, van intentar aplicar aquell lema que tenien els anarquistes: ‘Contraris a la pena de mort’. Deien: ‘Hem predicat tota la vida contra la pena de mort i ara l'apliquem com aquell qui res?’. I aquell va ser un lema que li va servir bastant per a aquest efecte. Jo a la CNT li tinc un agraïment enorme... van tenir pietat d'aquella situació”, deia Orriols.

El grup anarquista pròxim a Ricardo Mestre no era l'únic que intentava frenar l'onada d'assassinats l'estiu del 36 a Vilanova i la Geltrú.

Antoni Garí apuntava: “L'Ajuntament va desaparèixer i es va formar el Comitè Local, en el qual predominava la CNT-FAI. Aquests van ser els que més mal van fer. També hi havia algun element comunista, d'**ERC**, d'Estat Català... Però aquests, potser era la seva feina i no es va veure, no era altra cosa que frenar aquells altres que hi havia al davant”.

Un altre episodi de solidaritat durant aquells difícils dies el recorda **Joan Alemany**. El seu pare era de la **Lliga Regionalista**, el partit catalanista de dretes, i quan va esclatar la guerra, “els del Comitè van venir a buscar-lo”.

La família Alemany vivia en una casa de la Rambla i a com a veí tenien a un dirigent local del PSOE-UGT, **Primitivo Laguna**, originari de Santa Cruz de Mudela, Castella la Manxa. “Era un gran xicot”, recordava Alemany. “En els comitès, passa com a tot: hi havia persones bones i dolentes. I venia gent de comitès de fora i preguntaven: ‘A qui hem de pelar?’. El cas és que la meua mare, que estava desesperada perquè aleshores ja havien matat a força gent, va pujar al pis de damunt per explicar al Primitivo que el meu pare havia estat agafat”.

“I el Primitivo va respondre a la meua mare: ‘Jo li asseguro que tornaré amb el Pepitu’. Així que va anar al Comitè i els hi va dir: ‘Jo responc d'aquest home’, i ambdós van tornar a casa”.

Finalitzada la Guerra Civil, Primitivo Laguna i la seva família van marxar a l'exili. La família Alemany mai més va tornar a saber d'ells. Laguna, que durant

la guerra va ser conseller-regidor a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, va morir a França uns anys després.

CAPÍTOL 18: “La CNT vam contribuir a salvar gent que fins i tot eren enemics nostres”

El 10 de juny de 1996, **Ricardo Mestre** -des de Mèxic- es posava al telèfon per atendre una trucada que fèiem des de Vilanova i la Geltrú.

Malgrat els 60 anys que havien transcorregut, l'antic ideòleg anarquista encara conservava perfectament al seu cap els records de quan es dedicava a salvar capellans. A continuació reproduïm alguns extractes de l'entrevista:

“L'acció no meva personal, sinó l'acció dels que pensaven com jo va evitar molts disbarats. A Vilanova i la Geltrú, en general no hi va haver les disbauxes d'altres pobles i els que van contribuir molt a evitar que no es fessin érem els de la **CNT**”.

“Els de la CNT érem els elements que estàvem en contra de la pena de mort (...) No hi havia elements concrets que apliquessin les execucions, sinó que es va tracta de venjances personals, d'odis religiosos...”

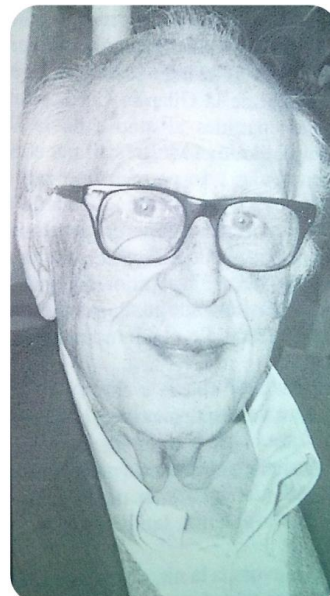
“Nosaltres vam contribuir a salvar gent que fins i tot eren enemics nostres. Jo actuava d'acord amb les meves idees, sense fer concessions. No vaig fer concessions d'idees. Salvava la gent perquè era d'acord amb les meves idees. Jo era enemic que es matés la gent”.

Posteriorment, en una altra entrevista personal que el periodista vilanoví **Jordi Castañeda** va fer a Ricardo Mestre a Mèxic D.F., l'agost de 1996, l'antic dirigent anarquista va comentar: “Dels companys meus, total, n'hi havia un, que tenia bastants anys. Era l'únic que no llegia. I aquest sí, aquest volia matar els capellans i burgesos”.

CAPÍTOL 19: Un grup de fidels catòlics organitza la fugida de capellans

La persecució dels religiosos va fer reaccionar un grup de fidels catòlics de Vilanova i la Geltrú, que van organitzar un moviment clandestí per salvar la vida al màxim nombre possible de sacerdots.

La manera de fer-ho era enviar els religiosos a Barcelona en tren, però l'estació de Vilanova estava massa vigilada. Per tant, el sistema més eficaç era anar a peu fins a l'estació de Sitges, a través de diferents rutes de fugida com el torrent del Llimonet, el canal del pantà de Foix o el camí de la Masia Cabanyes.

Ricardo Mestre, en una imatge dels anys 1990, a Mèxic DF

Rectors, vicaris i capellans - disfressats de pagesos- havien de ser acompanyats per algú que conegués el camí i també per no fer aixecar les sospites de les patrulles armades de milicians.

L'estació de Vilanova i la Geltrú als anys 1930

Bonaventura

Orriols havia estat feiocista (membre de la **Federació de Joves Cristians de Catalunya**) i tenia 16 anys quan en una ocasió se li va encarregar que acompanyés a un d'aquests sacerdots fugitius a través del camí de la Masia Cabanyes. Allà l'estaria esperant el seu avi, per fer-se càrrec del passatger.

“I al sort de casa, per anar a fer aquesta gestió, la meva mare, que sabia la cosa como anava perquè no tenia un pèl de tonda, em va cridar i tot arreglant-me els cabells em va dir: ‘Encomana’t a Déu’. Jo vaig pensar ‘Sí que és seriós això’... Mira, la sort, no va passar res”.

“Però la meva mare tenia consciència que jo em posava en un fregao del qual no podria tornar a casa. I ella ho acceptava, amb generositat. I això sempre m’ha impressionat. No t’ho pots treure mai més. És una motxilla de records que portes a l’esquena que no te’ls treus mai més de sobre. Perquè va ser una cosa molt seriosa”.

Bonaventura Orriols afegia: “Tot això d’estar en la intrínquilis de la salvació dels capellans... Doncs si això havia de passar, estic content per haver-me trobat enmig. Va ser una experiència única. És clar que, millor que no hagués passat. Va ser una de les coses que ha valgut més la pena de tot el que he fet a la meva vida... N’estic molt orgullós. De vegades, potser no tenia la sensació que em jugava la vida com realment te la jugaves... Això havia passat en més d’un lloc”.

Un sacerdot que va poder fugir gràcies a aquesta organització secreta va ser el rector de Ribes. Atès que era força conegut a Sitges, calia que agafés el tren a l’estació de Vilanova.

Bonaventura Orriols i uns companys seus van estar amb ell durant unes hores, abans que agafés el tren: “El rector de Ribes ens va fer una exhortació, ens va dir: ‘Sobretot no us deixeu portar per l’esperit de venjança, ni per l’odi! Potser Déu ens castiga perquè no hem aplicat l’Evangeli com l’havíem d’aplicar. Hem d’acceptar això... Jo em poso a les mans de Déu’. Això ens va impressionar. L’endemà al matí va sortir per l’estació de Vilanova. Va arribar a Barcelona sense novetat”.

CAPÍTOL 20: La curiosa fugida del pare escolapi Pompili Pagès

Un altre religiós que va aconseguir fugir de Vilanova va ser el pare escolapi **Pompili Pagès**, si bé aquest episodi té un punt de tragicomèdia.

L'escolapi havia aconseguir arribar fins a Barcelona, però a la capital catalana no coneixia ningú i va decidir tornar a Vilanova, tot i els elevats riscos que aquest retorn podia suposar per a ell.

Bonaventura Orriols i **Ricardo Mestre** coneixien prou bé aquest episodi, atès que el mateix Mestre en va ser protagonista. Malgrat estar separats per milers de quilòmetres i els 60 anys transcorreguts, ambdós homes van recordar i relatar una mateixa història. Aquest és l'extracte dels seus records:

“I tot d'un plegat, el Ricardo Mestre, que estava esperant a l'estació, veu baixar del tren... al pare Pompili Pagès. ‘On va vostè?’. ‘No ho sé -respon el pare- no sé on anar a Barcelona”, rememorava Bonaventura Orriols, que coneixia la història gràcies a Pagès.

“I el Ricardo Mestre li diu: ‘Aquí la cosa està molt malament. M'he cansat de treure capellans de Vilanova i ara vostè torna cap aquí? Vaig a comprar-li el bitllet. I si no sap on anar, vagi al carrer del Carme, 65, que hi ha una impremta, i allà ja el col·locaran’. Que aquell establiment era Ca l'Isern, gent que va fer pels perseguits allò que un no es pot imaginar”, deia Bonaventura Orriols.

El primer capellà per l'esquerra (amb el braç doblegat) és el pare escolapi Pompili Pagès. Foto: Arxiu Escolapis

Per la seva part, Ricardo Mestre recordava respecte aquest mateix episodi: “I veig el pare Pagès, de paisà, que arriba en el tren que jo havia d'agafar. I en aquells dies gent del **POUM** i aquest noi que no llegia dels nostres buscaven capellans per matar-los...”, explica Ricardo Mestre des de Mèxic D.F.

“I un any després, jo estava a la Rambla de Barcelona i em vaig trobar el pare Pagès. ‘Mestre, com esteu?’. Però ni aire de capellà... Es veia un home normal i optimista”, recordava el dirigent anarquista.

Finalitzada la Guerra Civil, el pare Pompili Pagès va tornar als Escolapis de Vilanova i la Geltrú. Va ser en aquella dura etapa de posguerra als anys 40 quan la mare de Ricardo Mestre (que estava exiliat a Mèxic) va caure malalta.

Qui es va presentar a l'escala de la casa per interessar-se pel seu estat de salut va ser el mateix Pompili Pagès. "Ell ja era aleshores el rector dels Escolapis, però públicament va dir, en ple franquisme, que era molt amic meu. Un detall simpàtic per part seva", declarava Ricardo Mestre l'any 1996.

CAPÍTOL 21: Dos joves vilanovins presenciën l'execució de 15 frares a Calafell

Ricardo Mestre, l'ideòleg dels anarquistes vilanovins, també va prestar el seu suport en l'operació de fugida del religiós **Pius Pallàs**, que dirigia l'Escolania de la Geltrú, segons apuntava **Bonaventura Orriols**.

"Es va aprofitar un dia que plovia. Des d'una sínia on estava amagat, una noia va acompanyar mossèn Pallàs fins a l'estació. Tots dos anaven del bracet i amagats amb un paraigua. Ricardo Mestre era a l'estació, pero si sorgia cap problema", relatava Orriols.

El sacerdot va poder agafar el tren i arribar a Barcelona. Uns mesos més tard, però, va arribar la notícia que mossèn Pallàs havia estat executat. El seu nom seria inclòs a la llista del funeral *Caídos por Dios y por España*, que les autoritats franquistes van publicar a Vilanova i la Geltrú l'any 1939.

Altres religiosos que no van poder escapar van ser el frares de la comunitat de Sant Joan de Déu, a la veïna comarca del Baix Penedès, que es dedicaven a cuidar malalts al seu centre. Dos joves vilanovins van ser testimonis de la seva mort a mans de milicians.

Un d'aquests nois era **Jaume Carbonell**. "Havia acompanyat al meu pare fins a Calafell perquè havia de fer unes reparacions a les canonades d'aigua. Un amic meu va venir amb nosaltres. Mentre el pare treballava, nosaltres vam anar a jugar a la platja".

"I quan tornàvem, llavors vam veure una furgoneta a la carretera amb tot de milicians amb els fusells, que portaven gent. Coi, vam pensar, si són els frares aquests de Sant Joan de Déu. I es van aturar a un lloc mentre nosaltres pujàvem de la platja".

"Vam anar acostant-nos, a una distància prudencial, i senties veus. Fins que vam sentir uns trets... I allà van matar quinze frares. Això em va impactar de forma gran. Aquells frares eren joves i cuidaven malats. Però no van tenir perdó i també els van matar", explicava Jaume Carbonell.

En aquells tèrbols dies, hi havia una persona a Vilanova i la Geltrú que quan s'escampava pel poble la notícia referent a un nou assassinat, d'algun home trobat amb un tret a la cuneta d'una carretera o en algun camp, anava immediatament cap allà per confirmar-ho. Era **Martí Torrents**, el jutge de pau, que aixecava acta de la troballa del cadàver.

El jutge de pau vilanoví, conegut també per la seva vocació artística, havia evitat durant els primers dies de l'esclat revolucionari que les masses

destruïssin els documents que es guardaven al Registre Civil. A la gent que volia cremar aquells papers oficials, Torrents els va recriminar que allò havia estat al segle XIX “una conquesta popular revolucionària”.

Després, quan van començar a aparèixer persones assassinades, Martí Torrents es va encarregar de deixar constància d'aquests fets. Així, a les seves actes indicava el dia i lloc on s'havia trobat una persona morta, incloent-hi també els trets de bala que tenia al cos. A més, feia constar en quin lloc s'havia enterrat el mort.

Segons explicava **Joan Alemany**, amic del pintor Torrents, aquesta activitat del jutge de pau “no interessava al **Comitè de Defensa Local**”. “Ell deia que ho feia pel seu compte, de cara al futur, perquè algun dia es pogués explicar a les famílies de les víctimes en quines circumstàncies s'havien trobat els cadàvers”.

Quan va acabar la guerra, però, un enemic del pintor va voler utilitzar les actes redactades sobre les morts com a prova inculpatòria contra Martí Torrents. “La persona que el va denunciar davant les autoritats franquistes el va acusar d'haver comès 40 assassinats”, recordava Joan Alemany.

CAPÍTOL 22: Confisquen les propietats dels “feixistes”

Plaça de Soler i Gustems, també coneguda abans com a plaça dels Carros

En l'àmbit econòmic, la primera de totes les mesures que va prendre el **Comitè de Defensa Local** de Vilanova i la Geltrú va ser ordenar la rebaixa dels lloguers d'habitatges.

Segons apuntava el líder anarquista **Ricardo Mestre**, “va ser la nostra primera iniciativa. La gent que pagava entre 20 i 50 pessetes va gaudir d'una rebaixa

del 25%. Tenint en compte els sous que aleshores es cobraven, aquells lloguers eren massa cars”.

Però el Comitè també va ordenar la confiscació d'edificis i diners que pertanyien a ordres religioses, organitzacions de dretes o propietaris privats considerats com a feixistes.

Així, van ser confiscats el local dels **Carlistes** (situat al carrer Sant Joan, 21); el col·legi de les **Concepcionistes**; el local dels **Escolapis** (al carrer Sant Gervasi, 42); la seu de la **Lliga Regionalista** (a la rambla Principal, 46), etc.

També es van comissar algunes cases privades de persones considerades com a feixistes, i que havien fugit del municipi.

A més, el Comitè també s'encarregaria de recaptar (entre diferents persones suposadament desafectes al nou poder revolucionari) uns nous impostos anomenats “tributs de guerra”. Aquesta recaptació es va portar a terme mitjançant la confiscació dels dipòsits bancaris dels afectats.

No obstant això, quants elements realment feixistes existien a Vilanova i la Geltrú el juliol de 1936?

Xavier García contestava categòricament: “Cap ni un! A Vilanova, segons les meves referències, hi havia un parell de xicots d'extrema dreta, romàntics de paraula, però de fets res de res”.

Sobre aquesta mateixa qüestió, **Bonaventura Orriols** apuntava: “Els de la **Federació de Joves Cristians** vam ser perseguits com a feres, com a feixistes. I no n'hi havia cap. Cap!”.

“Me'n recordo d'un bon militant de Vilanova, fill d'emigrants castellano-parlants, que em va dir quan marxava cap al front com a soldat republicà: ‘Sempre donaré gràcies a Déu per haver caigut en mans de la Federació, perquè si no hauria anat cap a la **Falange Española**. I en canvi la Federació m'ha donat un ideal que l'agrairé sempre’...”

“...Pobre xicot, no el vaig veure más més perquè va morir a la batalla de Terol... Això et demostra que nosaltres no èrem de la part que es va sublevar, ni molt menys. Però ens hi van considerar i ens van tractar com a tals”.

CAPÍTOL 23: Els obrers prenen el control de les fàbriques

El mateix estiu de 1936, les fàbriques i les propietats agrícoles de Vilanova i la Geltrú són col·lectivitzades. Cada empresa va passar a estar dirigida per un “comitè de control obrer”.

Jaume Carbonell

comentava al respecte: “Les fàbriques estaven sota el comandament d’uns comitès de control dels mateixos treballadors i tècnics, perquè en la majoria de casos els caps o dirigents havien fugit o els havien matat”.

“O sigui que a tot arreu hi havia comitès de control. Després va venir la cosa de les col·lectivitzacions, que se’n deia, d’agrupar això d’acord amb el model soviètic, no?”.

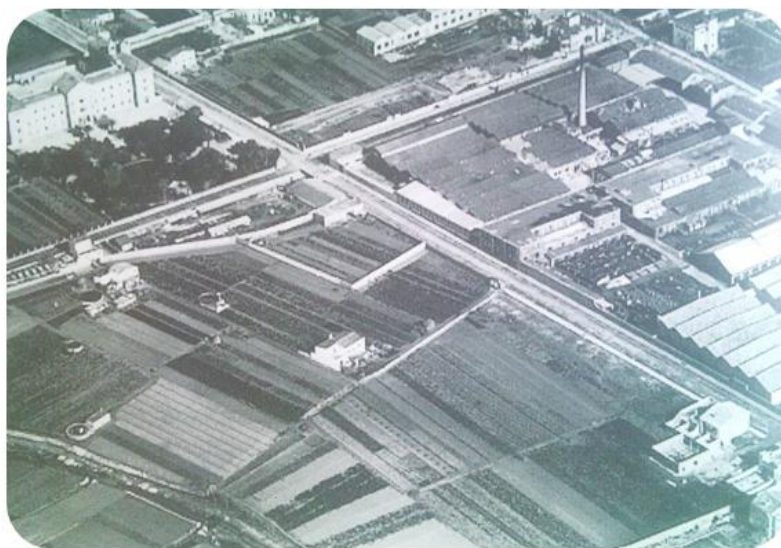
Carbonell afegia: “Per exemple, recordo que allà a la plaça de l’Ajuntament hi havia els barbers però col·lectivitzats. No cada un a la seva barberia... Doncs tots els barbers junts”.

Per la seva part, el líder anarquista **Ricardo Mestre** guardava un record molt positiu sobre la nova organització del treball que els revolucionaris van imposar. “De les col·lectivitats quasi totes van funcionar molt bé. En mans dels treballadors, la gent complia els treballs, no s’aprofitaven de la situació. No, clar, eren ells qui determinaven les normes. No era un burgès que els coaccionava. Eren ells mateixos, que sabien que la producció havia de tenir un rendiment”.

Una col·lectivitat de la qual Ricardo Mestre es mostrava molt orgullós era la del pa: “Els forners van quedar com a distribuïdors del pa. Vivien a costa de la col·lectivitat i va funcionar molt bé”. L’antic dirigent de la CNT remarcava:

Un dels rebuts, per a l'economat col·lectiu, que va fer servir la Col·lectivitat Agrícola de Vilanova i la Geltrú durant la guerra.

Vista aèria de la fàbrica Pirelli, als anys 30. A l'extrem superior esquerra es pot reconèixer l'edifici dels Escolapis.

“Aquesta experiència històrica d’una revolució social, des del punt de vista econòmic, era una revolució la Vilanova col·lectivitzada... Era una solució social”.

CAPÍTOL 24: Mig centenar de vilanovins s’allisten per envair Mallorca

En esclatar la Guerra Civil, cada partit o sindicat va crear el seu propi petit exèrcit, milícia o columna. Així, el 15 d’agost de 1936, va sortir de Vilanova i la Geltrú un grup de 49 voluntaris, reclutats per **Estat Català**, per participar a la invasió de Mallorca, illa que estava en mans dels sublevats.

No obstant això, la major part d’aquests joves voluntaris no havia rebut mai cap mena d’instrucció militar.

Joan Mestres, com a membre de la columna vilanovina d’Estat Català, tenia 18 anys quan va pujar a bord del vaixell Isla de Tenerife, que els havia de portar fins a Mallorca. “Van pujar amb nosaltres uns guàrdies

d’assalt, que ens van ensenyar a muntar, carregar i descarregar l’arma. Era un fusell pelat, no te’l podies penjar. No hi havia cartutxeres. Et donaven les capses de munició i què havies de fer? Posar-te-les a la butxaca”.

Les columnes van aconseguir desembarcar a Mallorca, però amb poques municions i gairebé sense menjar. Joan Mestres recorda que alguns milicians van assaltar masies de l’illa per proveir-se d’aliments.

Després d’uns dies de lluita, el govern republicà va ordenar que les milícies es retiressin i tornessin cap a la península.

Un altre grup de voluntaris vilanovins, de les milícies del **Partit Obrer d’Unificació Marxista** (POUM), van marxar al front de l’Aragó. A Estrecho Quinto, província d’Osca, van morir vuit d’aquests joves el setembre de 1936, segons va informar el Butlletí.

En **Pau Albà**, que era pagès, indicava: “Molts volien anar cap a l’Aragó, hi havia molts voluntaris, perquè els semblava una cosa de riure... I passats dos o tres mesos tornaven, o abans”.

Un temps més endavant, quan el govern republicà va decretar les primeres mobilitzacions obligatòries de soldats, Pau Albà i uns germans de la seva dona van escapar de Vilanova i la Geltrú per evitar ser reclutats i enviats al front. El grup es va amagar durant uns mesos als boscos de la Catalunya interior. “Jo en vaig ser això que ara en diuen un insubmís”, deia Albà amb un mig somriure.

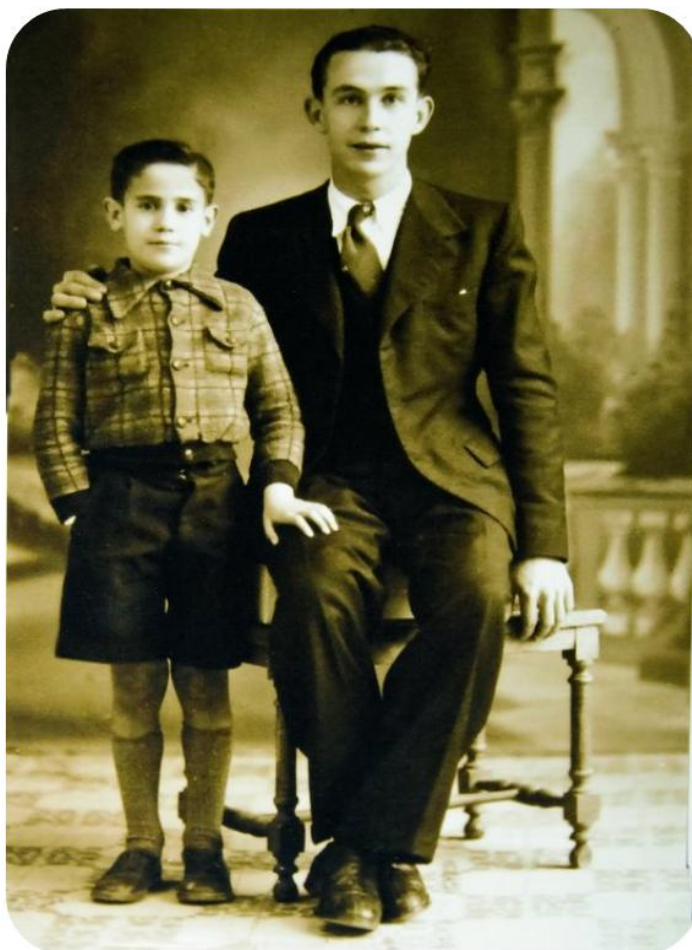
Capítol 25: Vilanova acull nens refugiats de Madrid

A la tardor de 1936, els combats s'havien intensificat a Madrid i les autoritats republicanes van evacuar grans contingents de nens madrilenys cap a Catalunya.

Santos Robles González tenia dotze anys quan va posar els peus per primer cop a l'estació de tren de Vilanova i la Geltrú després d'un llarg viatge des de la capital d'Espanya. Ell formava part d'un grup de quaranta nens refugiats d'entre 4 i 12 anys d'edat.

“Des de l'estació ens van portar al **Circol Catòlic**, que llavors havia estat confiscat per la **CNT i la FAI**, i eren els menjadors. Va ser allà on ens van donar el dinar. I en això que vénen unes senyores, ens donaven petons, ens abraçaven i ens deien: ‘Pobra canalla, pobra canalla!’. Nosaltres pensàvem: què hem fet perquè ens titllin de canallas? Perquè en castellà, és clar, la paraula canalla té un altre significat. No ens vam assabentar fins més tard que canalla en català volia dir els nens petits”.

Aquella mateixa tarda, la “canalla madrilenya” va ser traslladada a la masia de Solers. Allà, la vida va ser fàcil i entretinguda durant el primer any, segons relatava Santos, entre jocs i visites a la platja que els nens mai no havien vist. Acabada la guerra, Santos Robles no tornaria a Madrid, sinó que es quedaria a viure a Vilanova i la Geltrú. Un altre grup de nens refugiats que també procedia de Madrid estava format per

El nen Antonio Nieto, del Colegio de San Ildefonso de Madrid, amb Jaume Vila, el jove de Vilanova i la Geltrú que el va acollir amb la seva família durant la guerra

alumnes del **Colegio San Ildefonso**, conegut ja aleshores per les seves intervencions al sorteig de la Lotería Nacional. Podeu llegir també la [història del nen madrileny Antonio Nieto Rodrigo, que va ser acollit per la família de Jaume Vila](#).

[El juny de 1993, l'associació d'exalumnes del Colegio San Ildefonso va voler que el sorteig extraordinari "Niños de San Ildefonso" se celebrés a Vilanova i la Geltrú, com a reconeixement a la ciutat que els va acollir durant la Guerra Civil. Després d'una recepció oficial a l'Ajuntament, el grup va baixar a peu fins a la platja, on es va celebrar el sorteig. La majoria d'aquells avis no havien posat els peus a la ciutat des de feia 54 anys però malgrat el temps transcorregut, van reconèixer immediatament la Rambla i la plaça de la Vila. Segons van explicar durant la seva visita, quasi tots ells van tornar a Madrid a la fi de la guerra, "però sempre ens vam recordar de Vilanova"].

D'altres que també van passar els anys de la guerra en domicilis que no eren els seus van ser les monges de Vilanova i la Geltrú.

En esclatar la revolució al juliol de 1936, aquestes dones van ser obligades a abandonar els convents. Amb una excepció, les monjes de la **Casa d'Empara**, que van passar a prestar servei a l'**hospital Sant Antoni**. Totes les altres es van dispersar. Algunes van quedar amagades en cases particulars i d'altres van tornar als seus llocs d'origen.

Els pares de **Jaume Carbonell** van oferir aixopluc a una d'aquestes monjes. "Era una monja de les Concepcionistes de la Puríssima, que va venir a casa nostra i durant tot el temps que va durar la guerra s'hi va estar".

"Que precisament no va tornar al convent, sinó que es va casar amb el botiguer que havia quedat vidu d'allà prop d'on vivíem nosaltres. I doncs això, que no va tornar al convent. Era una noia jove..."

CAPÍTOL 26: Augmenta el nombre de refugiats de guerra a Vilanova i la Geltrú

Albarina era una nena madrilenya que tenia 11 anys quan va ser acollida al domicili del vilanoví Antoni Garí Corella l'any 1937. La nena -una refugiada de guerra- formava part d'un dels nombrosos grups d'infants que havien estat evacuats de Madrid per ordre del Govern republicà, atès que la capital d'Espanya estava essent sotmesa a bombardejos diaris.

El pare d'Albarina, militant del **Partit Comunista d'Espanya (PCE)**, havia batejat els seus altres tres fills amb els noms de **Trotsky**, **Darwin** i **Pepe**. "Aquest últim era l'únic que tenia un nom cristià", recordava **Antoni Garí**.

"Albarina era una nena molt eixerida. En aquella època, la verdura es venia racionada al pavelló de la plaça de les Casernes i ella tenia una especial gràcia: es canviava el vestit i es tornava a fotre a les cues, i així sempre agafava una cosa més del que potser agafava un altre".

Antoni Garía afegia: “Molts anys després, quan ella ja era casada i tenia fills, juntament amb el seu home van venir a visitar-nos. I el seu marit em va dir: ‘Els haig de felicitar, perquè la meua muller és madrilenya però el seu caràcter és català’... L’havíem criat com si fos una filla nostra”.

L’arribada continuada de refugiats a la ciutat va ser una conseqüència directa de la Guerra Civil. A Catalunya n’hi havia prop d’un milió de persones refugiades. Unes 800 es van establir a Vilanova i la Geltrú, molts d’ells nens.

Les masies Soler i Solicrup van esdevenir colònies infantils per a refugiats, però quan les autoritats republicanes ja no van poder sufragar aquests centres, els infants van haver de marxar a diferents destinacions. Uns van anar a França i d’altres van ser allotjats en domicilis particulars de vilanovins.

El nen **Santos Robles**, refugiat madrileny, va anar a parar a la casa de Joan Inglés i Maria Calvó. Aquesta família, però, es va quedar sense recursos i per aquest motiu van sol·licitar a les autoritats municipals que una altra casa pogués acollir el nen. Per aquella època, Santos Robles s’havia fet amic del nen **Miquel Fraire Ventosa**, fill d’una família de pescadors. Gràcies a aquesta amistat, els de **Ca’l Rap** van oferir aixopluc a Santos Robles.

El barri de la Marina de Vilanova, a principis del segle XX

“Allà eren quatre fills, i jo cinc, però a Ca’l Rap -o a Ca la Montserrat o Ca l’Isidro que era com també els coneixien- tots érem iguals. Això sí, la mare de vegades, si havia de comprar una camisa, la comprava aquesta setmana a tu i d’aquí a dues a l’altre. Però allà tots érem iguals. I d’estimació, jo, els meus germans...Com a germans”.

CAPÍTOL 27: Lenin, Natacha i Espartacus, les noves escoles de la ciutat

El **Comitè de Defensa Local**, l'òrgan de poder revolucionari que s'havia creat el juliol de 1936, va passar a dir-se **Consell Municipal** el setembre del mateix any.

El sindicat **CNT**, que era la força dominant, va intentar posar en marxa al llarg dels mesos següents les bases d'una nova societat, sobretot a través de profundes reformes en el terreny econòmic i en els aspectes educatius.

Així doncs, tal com vam veure al capítol 23 ([Els obrers prenen el control de les fàbriques](#)), els anarquistes van impulsar el comunisme llibertari, que a la pràctica volia dir la col·lectivització de quasi totes les activitats econòmiques.

El Consell Municipal també va ordenar l'obertura de nous centres educatius per escolaritzar tots els nois i noies fins a 14 anys d'edat. Algunes de les antigues escoles religioses van ser confiscades i transformades en centres d'ensenyament públics.

D'aquesta manera, el col·legi de les **Teresianes** va ser habilitat com a grup escolar Lenin; la seu de l'**Ateneu vilanoví** (a la rambla Principal, 10) es va convertir en el grup escolar Natacha; i el col·legi **Divina Providència** va ser transformat en l'escola Espartacus.

Jaume Carbonell, que en aquells moments estudiava batxillerat, assenyalava respecte aquests canvis en el sistema educatiu: "Tot l'ensenyament era normal. El que va desaparèixer van ser les classes de religió. Però una variació radical o dràstica, de fet, no hi va ser".

Carrer dels Caputxins, que a principis del segle XX també s'anomenava Calle del Progreso

A més, per satisfer una vella aspiració de la comunitat educativa de Vilanova i la Geltrú, el Consell Municipal va aprovar la creació d'una **Escola Municipal de Música**. El nou centre es va instal·lar a l'edifici de castell de la Geltrú i el seu director seria el mestre **Francesc Montserrat**, impulsor de moltes activitats musicals. Hi havia, però, un inconvenient: faltaven els instruments musicals per poder començar les classes.

Aquesta manca de material va ser resolta gràcies a **Ricardo Mestre**, el dirigent de la **CNT**, que recordava els fets de la següent manera: “Atès que hi havia molts xalets, moltes cases abandonades, totes estaven a disposició del jutge, que era jo. I totes tenien pianos de cua molt bons. Amb el mestre Montserrat visitàvem a les tardes els xalets abandonats. El Montserrat mirava la qualitat del piano executant alguna peça i el que era bo s'enviava al castell de la Geltrú”.

“No sé què va passar-li al Montserrat, perquè això era col·laborar moralment amb la Revolució”, afegia Ricardo Mestre. En efecte, Francesc Montserrat seria processat per les autoritats franquistes. Segons va constar a l'expedient, el mestre de música va ser denunciat per haver estat durant la guerra un “lladre de pianos”.

Així doncs, Ricardo Mestre, l'ideòleg dels anarquistes vilanovins, un home que abans de la guerra es guanyava la vida gràcies a un quiosc, estava fent de jutge.

Aquesta insòlita situació s'explica per les pròpies circumstàncies de la Revolució, en la qual van deixar de tenir valor les estructures convencionals de la Segona República. De fet, el jutge de primera instància i instrucció de Vilanova i la Geltrú havia fugit amb l'esclat de la guerra. Aleshores, i per resoldre una sèrie de problemes laborals i socials pendents, el Consell Municipal havia de cercar un substitut, una persona que administrés justícia.

En un principi, algunes veus van suggerir que calia un llicenciat en dret. Ricardo Mestre, que formava part del Consell Municipal, va mostrar la seva disconformitat: “Jo m'hi vaig oposar. Vaig dir que estàvem en una societat d'economia col·lectiva que està al marge de les lleis naturals de la república burgesa i per tant un advocat ara no podria jutjar amb regularitat, atesa la situació econòmica de la localitat, declarava Ricardo Mestre durant una entrevista amb el periodista vilanoví **Jordi Castañeda** realitzada a Mèxic l'agost de 1996.

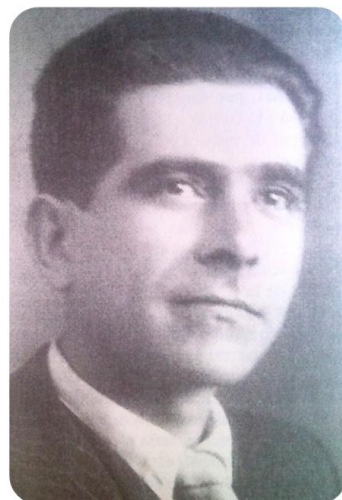
La solució adoptada pel Consell Municipal va consistir en escollir el mateix Ricardo Mestre com a nou jutge de Vilanova i la Geltrú.

CAPÍTOL 28: La CNT perd poder davant els comunistes

El maig de 1937 es van produir greus enfrontaments a Barcelona entre les masses de la **CNT**, de la **FAI** i del **POUM**, per un costat, i les forces estatals de la policia republicana, el **PSUC** i **ERC** per l'altra. Una guerra civil dins una Guerra Civil.

El motí, malgrat estar desautoritzat pels caps de la CNT, va cessar després de tres dies de lluita als carrers de la capital catalana. Es van produir unes 300 morts.

Va començar aleshores un retrocés general dels anarquistes a Catalunya, que van perdre poder davant del partit comunista **PSUC i PCE**. No obstant això, aquests fets van tenir menys repercussió a Vilanova i la Geltrú: la CNT va continuar essent la força dominant al Consell Municipal, amb l'anarquista **Joan Recasens** com a alcalde.

L'anarquista Joan Recasens, alcalde de Vilanova i la Geltrú entre 1937 i 1938

Joan Recasens Fabré havia estat designat alcalde el març de 1937 i va exercir aquest càrrec fins a l'agost de 1938, moment en què la seva llei va ser cridada a files i es va haver d'incorporar a l'exèrcit republicà.

Recasens, un home poc conegut fins aleshores, va fer tot el possible perquè la vida quotidiana de Vilanova i la Geltrú recuperés certa normalitat.

Xavier García recordava així la figura d'aquest dirigent: “És que en Recasens, que era l'home de la CNT a Vilanova, era un home molt centrat i molt equànim, i l'exercici del govern municipal li va ensenyar a mirar-se les coses amb calma. No representa res en el conjunt de l'acció de la CNT global”.

A principis de 1939, Recasens fugiria a França. Durant l'ocupació nazi del país veí, va romandre en la clandestinitat i a la fi de la Segona Guerra Mundial es va instal·lar als extraradis de Marsella, segons explica **Francesc Xavier Puig Rovira** al llibre *Vilanova 1936-1939. El govern municipal i altres aspectes*.

A causa d'una malaltia que va mermar les seves capacitats, Recasens va haver de treballar al seu domicili amb una màquina de tricotar. Va morir el febrer del 1975, quan tenia 70 anys.

Una de les persones que s'havia oposat fermament al fet que Vilanova i la Geltrú tingués alcalde va ser el socialista **Miguel Soler Bastero**, l'advocat i antic administrador de Correus, que a poc a poc veia com minava el seu poder al **Comitè de Defensa Local** i posteriorment al Consell Municipal.

Ricardo Mestre assenyalava sobre aquest personatge: “Soler Bastero havia d'assumir els acords que preniem al Comitè, sense votar. Ell no podia fer res més. En l'aspecte personal, no sé per quina raó, li tenien molta antipatia”.

Segons explicava **Joan Mestres**, antic ajudant de Soler Bastero, el dirigent socialista va quedar vidu i va començar a tenir relacions sentimentals amb la propietària d'una botiga de roba, el marit de la qual era un home de dretes que havia fugit de la ciutat. Soler Bastero creuaria la frontera francesa l'any 1939 acompanyat d'aquesta dona. El que va ser un dels homes forts de Vilanova i la

Geltrú durant els primers mesos de la guerra va morir a l'exili, a Montpelier, l'any 1943.

A part de les col·lectivititzacions de les fàbriques, organitzar l'acollida de refugiats de guerra o gestionar les escoles, el govern municipal revolucionari havia de fer front a d'altres aspectes quotidians però necessaris, com per exemple l'emissió de paper moneda.

Un bitllet d'una pesseta emès pel Consell Municipal de Vilanova i la Geltrú al maig de 1937

Així, el maig de 1937, es van posar en circulació 30.000 bitllets d'una pesseta i 25.000 bitllets de 25 cèntims. Això es va fer perquè tothom atresorava les monedes fetes de plata i coure.

Aquella emissió municipal de bitllets quedava garantida per bitllets del Banc d'Espanya o de la Generalitat d'un import igual dipositats a la caixa municipal.

Al 1939, però, quan les tropes nacionals van entrar a Vilanova, aquell paper moneda va esdevenir autèntic paper mullat i les monedes de plata van tornar a sortir al carrer.

CAPÍTOL 29: Moren 17 persones a Vilanova pels bombardejos aeris

El 27 de juliol de 1937 un fet tràgic va impactar els ciutadans de Vilanova i la Geltrú. A set milles nàutiques davant la costa vilanovina, un hidroavió de les forces franquistes va ametrallar una barca de pesca i un dels tripulants, el patró Sebastià Ten Ribera, va resultar mort.

Santos Robles comentava al respecte: "A mar van matar un pescador; anaven a pescar i el van ametrallar. Era injust. Unes embarcacions que no portaven armament ni res, que anaven a pescar. Home! Eren persones indefenses i venien a bombardejar per aquí o metrallar".

Els bombardejos aeris sobre Vilanova i la Geltrú van arribar uns mesos després. Les bombes dels avions del bàndol franquista van esclatar en diferents punts de la ciutat entre el febrer de 1938 i el gener de 1939.

L'estació de tren, els tallers del ferrocarril, l'antiga fàbrica de gas (al carrer Forn del Vidre) i la fàbrica **Pirelli** van patir diversos atacs, ja que es tractava de llocs considerats com a objectius militars estratègics. A més, però, van caure bombes sobre sínies i horts, que també van causar víctimes mortals.

En total, aquestes accions de guerra van causar 17 morts a la ciutat. Malgrat això, Vilanova i la Geltrú, a diferència d'altres localitats catalanes, no va patir bombardejos aeris destinats a causar grans matances entre la població civil.

Una fàbrica que va ser bombardejada més d'un cop va ser el taller de **la Calibradora**, que treballava com a indústria de guerra. **Concepció Ventosa** vivia en aquest lloc, ja que aquí era on treballava el seu marit.

Els efectes del primer bombardeig, segons relatava, van ser molt espectaculars: “Hi havia una bàscula... El plat de la bàscula va anar a parar darrere una sínia, a cent metres, va volar i el sostre va quedar completament ensorrat. Feia una tristesa. I mira, les màquines més importants no van quedar danyades... I al poc temps tornaven a treballar”.

Segons afegia Concepció Ventosa, a partir d'aleshores un noi es quedava al terrat de l'edifici, guaitant per si venien avions per bombardejar. A més, es va construir un refugi per als treballadors de la Calibradora.

La fàbrica de la Calibradora Mecànica, després d'un dels bombardejos aeris que va patir

De fet, per donar protecció als ciutadans, es va accelerar la construcció de refugis antiaeris i es van arribar a fer una dotzena. Els més importants estaven situats sota la plaça de les Neus i sota la plaça de la Vila. Cap refugi, però, es podia considerar acabat.

No obstant això, quan la ràdio donava el missatge d'alerta (“Vilanovins, hi ha perill de bombardei aeri. Aneu als vostres refugis”), aquests llocs s'omplien aleshores de veïns. Algunes persones hi anaven amb els seus matalassos i tot, per si calia passar la nit sencera allà. En canvi, d'altres preferien quedar-se a casa seva, on havien construït refugis particulars.

I alguns, els més joves, segons explica **Jaume Carbonell**, feien coses insòlites: “Recordo que amb tota la colla que érem, anàvem per la Rambla i esperàvem que hi hagués perill de bombardeig. Perquè llavors s'apagaven els llums,

tocaven les sirenes i el que passa en aquests casos: empaitàvem les noies i corredisses per la Rambla i aquestes coses que es fan...”

També es van construir búnquers i nius de metralladores a les platges de Vilanova, en previsió d'un desembarcament de tropes enemigues, que mai no va succeir.

[Bona part dels bombardejos aeris contra la costa catalana i valenciana durant la Guerra Civil van ser llançats per avions italians que aleshores tenien la base a Mallorca, tal com reflecteix aquest video anomenat "Aviazione Legionaria". Es tracta d'un film propagandístic de la Itàlia fascista dirigida aleshores per [Benito Mussolini](#)]

CAPÍTOL 30: Més de 2.000 vilanovins són movilitzats per anar a la guerra

L'any 1937 -superada l'etapa revolucionària dels primers mesos de la Guerra Civil, les autoritats republicanes imposen un nou model d'exèrcit regular, que substitueix les columnes de milicians, poc efectives.

És un temps d'economia de guerra, de movilització massiva i de grans esforços humans i materials.

Aleshores, comencen a ser cridades successives lleves que aniran a lluitar al front contra l'exèrcit franquista. Homes de 30 i 40 anys de les lleves de la reserva, però també nois de 17 i 18 anys – la **Quinta del Biberó**- marxen a lluitar a la guerra.

Uns 2.000 vilanovins d'entre 17 i 40 anys van ser movilitzats per lluitar a les files de l'exèrcit republicà. Un total de 190 d'aquests homes van morir al front. Molts van caure a la zona de Lleida, a Terol i a la batalla de l'Ebre, que va començar el 25 de juliol de 1938.

Joan Coll participa a la batalla de l'Ebre: “Vaig tenir una alegria quan, al cap d'uns dies d'estar allà, vaig veure un tanc... Dalt del tanc, a la torreta, hi havia de tinent el **Martí Miret**, fill de la farmàcia Miret. I caram! No saps per què, però en terres llunyanes, que hi ha foc, quan veies un de Vilanova, més que família!”.

El primer soldat per l'esquerra, dret, és el vilanoví Joan Coll, que va viure diferents esdeveniments i batalles durant la Guerra Civil.

Respecte als combats en què va participar, Joan Coll recordava: “Generalment guanyava, tant si atacaves com et defensaves, el que podia aconseguir que la seva granada caigués a la trinxera enemiga. Llavors venia el pànic”.

“Mentre aquells no poguessin tirar la granada a la trinxera, tu tiraves a ells. I mira, mataves. Mataves perquè hi anava la teva vida. O sigui, no eres un home que pensaves. No eres el Coll... eres una bèstia que defensava la seva vida”.

Per la seva part, el vilanoví **Josep Surroca** recordava tristement que durant la guerra va haver de caminar “per sobre de molts cadàvers”.

També hi va haver vilanovins que van lluitar amb les tropes de [Francisco Franco](#) i alguns d'ells van arribar a ser oficials. “Es tractava de catòlics que el 18 de juliol de 1936 van sortit pitant de Vilanova i la Geltrú”, apuntava Bonaventura Orriols.

A d'altres joves vilanovins, en canvi, l'esclat de la Guerra Civil els havia agafat en la zona sublevada mentre feien el servei militar i per tant ja no van poder tornar a Catalunya.

Les desercions també eren una forma de passar-se a les files dels futurs vencedors. **Joan Mestres**, que amb 20 anys havia estat nomenat sergent dins l'exèrcit republicà, recordava bé un d'aquests episodis: “Vam arribar a un lloc que es deia Molinos. Aquella mateixa nit, es va passar a zona nacional tot un pelotó complert que estava manat per un altre sergent, un xicot d'aquí de Vilanova, que el seu pare era militar”. Posteriorment, Mestres entraria a l'Escola de Guerra i, en superar el curs, passaria a ser oficial d'Estat Major de l'exèrcit republicà.

Una altra deserció que en aquella època va ser molt comentada va ser la protagonitzada per un grup de 18 soldats vilanovins i 5 de Canyelles. L'objectiu no era anar a reunir-se amb les tropes franquistes sinó, simplement, tornar a casa.

Aquest intent de deserció es va produir l'any 1938, segons recordava Joan Coll, que formava part del grup desertor. “Tots érem canalla, de la Quinta del Biberó. Era un diumenge, quan des de Calaf vam començar a caminar en direcció a Vilanova. Quan vam passar per Igualada, els que guardaven el poble es creien que passaven tropes i el que passaven eren desertors”.

Finalment, però, els joves reclutes van ser descoberts i fets presoners. Van ser amnistiats pel Govern uns mesos després i reenganxats a l'exèrcit.

Els soldats que tenien l'oportunitat de gaudir d'un permís i podien tornar a passar uns dies a la ciutat es trobaven amb una Vilanova i la Geltrú desconeguda per a ells.

El soldat **Bonaventura Orriols**, de la “Quinta del Biberó”, explicava que ell generalment arribava quan ja era de nit “i el que em feia més tristesa era no trobar cap amic. Tots estaven movilitzats. A la Rambla, els fanals estaven

pintats, no es veia res. Les noies... Senties els riures, veies el foc de les cigarretes de qui fumava... Els carrers tan estimats pels quals passaves i no trobaves cap amic. Era trist... Em feia una tristesa enorme Vilanova quan la guerra, sí... És terrible. Això, els joves d'avui dia, tant de bo no els hi passi mai”.

CAPÍTOL 31: Els morts al front i la gana minen la moral al bàndol republicà

A mitjans de l'any 1938, a Vilanova es publicaven llistes de manera continuada amb els noms dels soldats que morien al front. **Antoni Garí** recordava: “Tothom tenia el pensament en les víctimes que anaven caient. I això, sembla que no, perjudica. La sensació aquella que ens coneixíem tots...”

Al bàndol republicà ja era evident l'erosió de la moral arran de les derrotes militars i l'avanç de les tropes franquistes.

Es donava la circumstància que si algú treballava en una indústria considerada de guerra podia deslliurar-se d'anar al front. A Vilanova i la Geltrú aquest era el cas, entre d'altres, de la **Pirelli**, però moltes mares -amb fills al front- van protestar.

Jaume Carbonell indicava: “A Pirelli hi havia una sèrie de gent que no anaven al front considerats com a imprescindibles, pel fet de ser fàbrica de material de guerra. Però hi va haver tantes protestes per casos d'enxufats i d'enxufisme, que llavors hi va haver una ordre i var anar molt gent d'aquesta al front, a la guerra”.

Així doncs, la Pirelli es va quedar amb menys personal i els encarregats de la fàbrica van haver d'anar a l'institut de secundària a demanar nois joves que poguessin fer d'oficinistes. Va ser així com Jaume Carbonell, que aleshores tenia 16 anys i feia quart de batxillerat, va entrar a la Pirelli.

No només les morts al front o els bombardejos aeris minaven la moral a la rera guarda republicana. La gana feia estralls.

De fet, els habitants de Vilanova i la Geltrú s'havien hagut de sotmetre a un sistema de racionament dels aliments des del desembre de 1936. Jaume Carbonell explicava al respecte: “L'enrenou que causa una guerra es va veure per descomptat reflectit en els subministraments alimentaris. Llavors va venir l'edició de les cartilles que en deien de racionament”.

Les esmentades cartilles disposaven d'uns cupons que s'anaven retallant i que es besvanviaven a les botigues o punts de distribució dels aliments. “Que tal dia donaven cigrons en tal lloc, tal dia carn o tal altre, contra lliurament del cupó número 10 o número qual, o sucre, etcètera”, recordava Jaume Carbonell.

“La meva mare havia de fer coses que no s'havien fet mai. Me'n recordo que al pelar les patates, per fer patates fregides o bullides, les pells, que tota la vida

s'havien llançat, dons aleshores no. Les pells, ben rentades, es fregien després com a part del menú”.

Algunes famílies podien afegir uns aliments extres a la seva dieta si disposaven dels diners i dels contactes necessaris. Es tractava de recórrer al mercat negre, més conegut com l'estraperlo.

Segons indicava Antoni Garí, “hi havia gent que anava cap a Amposta i portaven oli, arròs... i ho venien amb preus crescuts. Això va fer possible que es mengessin coses que potser no s’haurien pogut menjar”. Segons afegia, però, quan li va tocar anar al front va passar gana de debò. “Allà fèiem bolets. Les lleties eren l’aliment nacional. I sort tenia el que en podia menjar”.

Una altra manera d’obtenir menjar era a través dels intercanvis. **Santos Robles**, que vivia amb una família de pescadors a la platja de Vilanova, explicava que “els pagesos del Penedès baixaven i portaven pa, oli, patates... I a canvi nosaltres els donàvem arengades”.

Si no es tenien diners suficients per comprar menjar als estraperlistes, ni arengades per fer intercanvis d’aliments, els més agosarats -i desesperats- marxaven als camps a robar tot allò que fos comestible. Segons explica **Joan Coll**, a aquests individus se’ls coneixia com la brigada del sac.

“Aquestes persones, atès que tenien poc menjar a casa seva, agafaven un sac i sortien pels afores. I tot ho arplegaven, tot a dins del sac. Així portaven menjar a casa seva. Era de nit que ho feien”.

Evidentment, les conseqüències de tan espartanes dietes eren ben visibles. De persones grasses no se’n veien pas en aquella època, segons han explicat molts testimonis.

Concepció Ventosa, la filla de l’històric dirigent d’**ERC Joan Ventosa i Roig**, que aleshores treballava per a la Generalitat, apuntava: “A casa no van entrar mai ni 100 grams de sucre que no fossin adquirits normalment. O sigui que el mercat negre no existia per a nosaltres. Amb això la mare sí que era estricta”.

“La gent no es creia que amb un càrrec oficial del pare no entrés a casa més menjar que en una altra família”, remarcava la filla del polític. “La meva mare es va aprimar 30 quilos i la meva germana es va aprimar 20. I jo també em vaig aprimar... Tots”.

Josep Surroca deia: “Perquè resulta que a cada poble hi havia un comitè, un comitè vol dir una junta, i aquests tot el menjar que venia de l’exterior, de Rússia, era per a ells, per als comitès. I el poble, com el meu pare i els meus germans, es fotien de gana. S’havien de fotre les fulles de coll!”.

CAPÍTOL 32: Els catòlics organitzen misses secretes

Decenes de persones van passar els anys de la guerra amagats a les seves pròpies cases. Alguns temien ser detinguts sota el pretext que eren simpatitzants dels franquistes. D’altres no volien ser reclutats i enviats al front. Els seus familiars deien que havien fugit, però en realitat mai es van moure de Vilanova i la Geltrú.

Segons assenyalava **Joan Coll**, “els que estaven amagats, els fugitius, sortien de nit a respirar l’aire al terrat de casa seva, o al jardí o al pati. Perquè de dia estaven amagats. La claustrofòbia també t’afecta. “El que tenia por s’amagava. Això era la vida a Vilanova”.

Xavier García tenia un familiar que estava en aquesta situació. “Hi havia dos cosins; l’un sacerdot i l’altre seglar, que els van tallar el coll. El sacerdot, poques setmanes després del 18 de juliol, simplement per ser capellà. I l’altre, que es va refiar d’una amnista que va promoure **Juan Negrín**, el primer ministre, dient que els que estiguessin amagats que sortissin. Ell estava tip d’estar amagat. Es presenta i quan estava dins de la caserna també li tallen el coll...”

Així doncs, i malgrat que al 1938 ja s’havia superat l’onada revolucionària i imperava cert ordre al carrer (“ordre comunista, però ordre al cap i a la fi”, indicava **Bonaventura Orriols**), moltes persones encara tenien raons per amagar-se o dissimular.

En aquestes circumstàncies d’esglésies destruïdes i milicians anticlericals armats disposats a matar capellans, van sorgir les misses clandestines.

Un jove monjo jesuïta, el pare Puig-Gros, visitava Vilanova i la Geltrú cada quinze dies. Arribava en bicicleta des d’Igualada, cap a la mitja tarda, vestit com un civil més. Aleshores, dues joves l’acompanyaven de manera discreta a visitar els malalts i moribunds, que rebien els auxilis espirituals.

Un aspecte de la destrucció provocada a l'església de Sant Antoni

El monjo també feia d'altres visites secretes per impartir batejos i atendre confessions. L'endemà al matí, es feia una missa en un domicili particular amb un màxim de 30 persones.

Bonaventura Orriols va participar en algun d'aquests oficis religiosos fets d'amagatots. "Les misses clandestines eren una cosa impressionant. És bonica una missa de Festa Major.... Però no té comparació amb aquella

missa celebrada en una calaixera, sense ornaments, amb la veu baixa... Unes espelmes enceses, sabent que tots ens jugàvem la vida per estar presents allà. I això s'ha d'haver viscut per comprendre el valor d'aquella eucaristia".

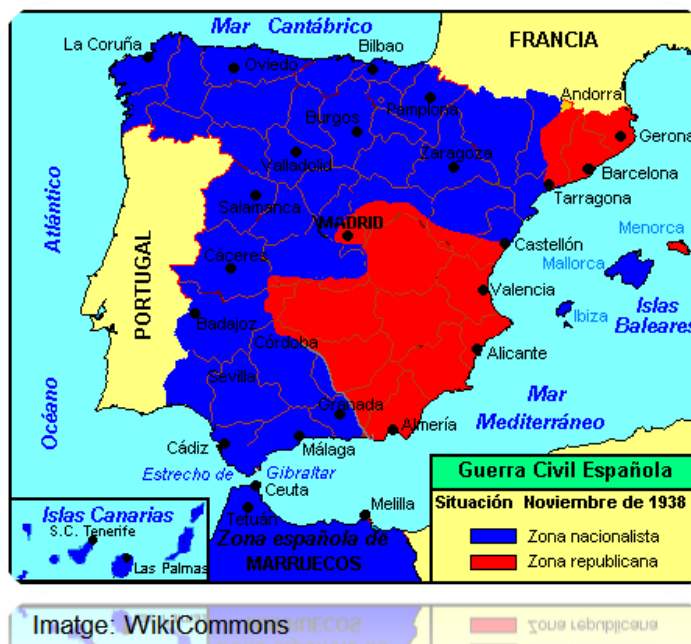
Si els assistents a la missa clandestina eren enxampats per les autoritats, comentava Orriols, tots podien ser enviats a la presó Model de Barcelona "en el millor dels casos, perquè allò podia ser considerat com una reunió clandestina o el que ells volguessin".

[CAPÍTOL 33: Tècnics soviètics fan explotar la Pirelli](#)

El novembre de 1938 finalitza la **Batalla de l'Ebre**, que ha durat tres mesos. En ella han mort 33.000 soldats de les tropes nacionals i 30.000 homes de l'exèrcit republicà. Les columnes franquistes ja poden avançar sense entrebancs per conquerir Catalunya.

Vilanova i la Geltrú s'omple cada cop més de refugiats i de gent que fuig. **Concepció Ventosa** recordava que "els últims mesos van ser molt tristos. Cada vegada es passava més gana. Nosaltres teníem la casa plena de gent, perquè primer va venir un amic del meu pare, de les cooperatives de Madrid, amb la seva dona i dos nannos. Es van quedar a la sínia. Després, van venir dues famílies de valencians, amb carros, com vam anar nosaltres més tard, carregats amb trastos. Hi passava molta gent. Intentaves ajudar-los el que podies".

Les autoritats republicanes van ordenar aleshores als pescadors que abandonessin la platja de Vilanova i que portessin les seves barques al nord de Catalunya. "Les embarcacions van anar fins a Port-Bou, a la frontera. I allà es van quedar. Això va impedir que hi hagués peix a la ciutat durant els últims mesos de la guerra", explicava **Santos Robles**, que vivia amb una família de pescadors.

El desembre de 1938 i primers dies de 1939, les tropes republicanes i milers de refugiats fugen en desbandada cap a Barcelona, passant per Vilanova i la Geltrú.

Jaume Carbonell recorda que la carretera -plena de gent, vehicles i carros- oferia “una visió dantesca, una visió de retirada”. “I senties: ja són a Tarragona. I quan la cosa era per aquí, a Cunit, ja se sentia el retronar: canons”.

El 20 de gener de 1939 els exèrcits franquistes estan a les portes de la ciutat. Els carrers són buits. La gent està amagada a casa seva. D'altres han decidit carregar les seves pertinències en un carro o en un cotxe i fugir cap a França, cap a l'exili.

No obstant això, a la **Pirelli** hi ha una intensa activitat: han arribat uns tècnics soviètics acompanyats d'un intèrpret. Els russos porten uns plànols de la fàbrica i càrregues explosives. Les ordres que han rebut de l'alt comandament republicà són ben clares: destruir la indústria de guerra més important de Vilanova i la Geltrú per no deixar-la en mans de l'enemic.

Segons explicava Jaume Carbonell, que aleshores treballava d'oficinista a la fàbrica, els tècnics soviètics van estar observant les diferents instal·lacions de la Pirelli abans de procedir a la col·locació dels explosius. “L'entrada de les tropes franquistes era imminent. Recordo que vam anar una colla a l'economat de la Pirelli, on aleshores ja no quedava ningú, i vam agafar uns queviures”.

Un cop van ser col·locades les càrregues explosives, la fàbrica és desallotjada. El migdia del 21 de gener es pot escoltar a tota la ciutat una gran explosió. Les enormes columnes de fum que va provocar la voladura de la Pirelli es van poder veure des de quilòmetres.

No obstant això, posteriorment es van trobar alguns càrregues que no havien arribat a explotar. Havien fet malament la seva feina els tècnics soviètics? O algú va sabotejar els explosius per evitar una destrucció total de la Pirelli?

Aquell mateix vespre, les avançades de la cinquena divisió de Navarra, comandada pel general [Juan Yagüe](#), entraran a la ciutat.

A la nit, el Parte de Guerra de **Ràdio Burgos**, la ràdio franquista, proclamarà: “Las tropas nacionales han entrado en el día de hoy en la importante población de Villanueva y Geltrú, centro de comunicaciones e industrial”.

[CAPÍTOL 34: Les tropes nacionals entren a Vilanova i la Geltrú](#)

L'entrada de les tropes franquistes a Vilanova i la Geltrú va ser el 21 de gener al vespre. Molts veïns, però, ni s'havien assabentat perquè estaven tancats a casa seva o bé havien anat als refugis antiaeris. Temien que la ciutat pogués esdevenir el camp de batalla entre dos exèrcits. Finalment no va ser així i els soldats franquistes van entrar-hi gairebé sense trobar resistència.

No obstant això, un petit grup de soldats republicans, parapetats en una cruïlla del centre de la vila, van disparar trets contra les avançades nacionals. Aquestes van respondre amb foc d'armes de foc i ràpidament van eliminar l'escassa resistència.

Un oficial de l'avançada, acompanyat d'un sereno, va anar fins a la plaça de la Vila i va prendre possessió de l'Ajuntament. Allà només hi havia una persona: el vigilant de la porta.

A les dues de la matinada, un altre grup de soldats nacionals van anar fins als refugis soterranis de la plaça de les Neus, on estaven passant la nit mols vilanovins. Els hi van dir que ja podien sortir i anar a casa seva, que per a ells la guerra ja s'havia acabat.

Pau Albà i Manyé va sortir al carrer a les deu del matí del 22 de gener de 1939. Com ell, molts vilanovins més que s'ocultaven van sortir de les seves cases aquell dia. Per l'antiga carretera (l'actual carrer Habana) passaven els soldats del cos d'exèrcit marroquí de les tropes franquistes, en direcció a Sitges.

Albà, un pagès de 33 anys, haviat estat amagat a casa seva durant els últims mesos per evitar així ser reclutat per l'Exèrcit republicà. Ara, però, podia sortir a l'exterior amb la convicció que ja no hauria d'anar a la guerra.

A la plaça Cap de Creu, Pau Albà es va trobar amb **Joan Raspall i Martí**, un dels caps de la **Col.lectivitat Agrària**, el moviment que havia col.lectivitzat les terres de particulars durant l'etapa revolucionària.

“Érem amics, malgrat que no pensàvem igual, no tenia res a veure. Ens havíem barallat de vegades, perquè ell era un dels grossos de la Col.lectivitat. A vegades havíem tingut paraules”.

“I li vaig dir: què fas aquí? I ell respon: ‘Jo no he fet res’. Has fet el que no volen que facis els que entren ara. ‘Això sí, però jo no he mort ningú’. Perquè el Franco deia que qui no tingués les mans brutes de sang no el mataria”.

“Li vaig dir: jo si fos de tu m'amagaria almenys dins casa teva, que no et vegin. Estigues uns quants mesos amagat, i quan surtis, les aigües ja estaran més tranquil.les. No aniran per tot arreu com van ara. ‘Jo no m'amago’, em va respondre. I aquell home el van agafar i el van matar. I com ell, em penso que n'hi va haver d'altres”.

En efecte, Joan Raspall, de 39 anys, va ser detingut per les autoritats franquistes poc temps després. L'antic dirigent de la Col.lectivitat Agrària de Vilanova i la Geltrú va ser afusellat al Camp de la Bota de Barcelona l'1 d'agost d'aquell mateix any.

Raspall va ser un dels 18 vilanovins que van ser condemnats a mort pel règim franquista quan va acabar la Guerra Civil. La majoria van ser afusellats a Barcelona entre 1939 i 1942.

Amb la llum del dia, moltes persones van apropar-se fins a la **Pirelli** per veure com havia quedat la fàbrica, destruïda amb explosius el dia anterior. Al cap i a la fi, la Pirelli era la fàbrica més emblemàtica de la ciutat, símbol de la Vilanova industrial. Columnes, sostres i parets havien caigut com a conseqüència de la voladura, i gran part de la maquinària també havia estat destruïda.

La fàbrica Pirelli va ser destruïda parcialment amb explosius el dia abans de l'entrada de les tropes franquistes a Vilanova i la Geltrú

Entre les runes, però, es van trobar càrregues que no havien explotat. **Jaume Carbonell** apuntava: “Respecte a això cadascú podrà donar la versió que vulgui, que se n’han dit diverses. Que potser els tècnics soviètics encarregats de destruir la fàbrica o van fer malament, cosa que no crec; però també que els encarregats de posar els explosius no haguessin fet totes les connexions, amb l’objectiu de no destruir el pa de Vilanova...”

“Perquè encara que l’operació de destrucció de la Pirelli havia estat dirigida per uns tècnics soviètics, els que van ajudar i posar els explosius eren gent d’aquí, gent que sabia que la Pirelli era una indústria que donava vida a la immensa majoria de famílies de Vilanova. O sigui, es podria dir: sabotatge. Sabotatge perquè la destrucció no arribés a ser total. Així i tot, la Pirelli va quedar molt destruïda”, indicava Carbonell.

[CAPÍTOL 35: Milers de soldats fugen en desbandada](#)

Les tropes franquistes han entrat ja a Vilanova i la Geltrú i l’exèrcit republicà continua la seva retirada cap al nord de Catalunya. **Josep Egea**, un jove soldat veí de Sitges, estava a Barcelona en el moment que les tropes nacionals van entrar a la capital catalana. Era el 26 de gener de 1939.

“Lavors, en aquesta desbandada, venia un altre xicot de Sitges amb mi, en **Toni Nebleza**. I arribem a la plaça de Sants, on hi havia ja una tanqueta de les tropes de Franco. I dic al Toni: mira, tirem. Barcelona ja no era Barcelona. Era una catifa de diaris, llibres i tot pels carrers”.

Aquell mateix dia, el soldat republicà **Bonaventura Orriols** estava a Montcada, prop d'una fàbrica de ciment. “El meu company i jo, en veure la desbandada, vam comprendre que era el final i vam abandonar. Vam anar caminant per la via del tren i ens vam trobar amb un capità de carrabiners, policia republicana, i els seus homes. Ens podien haver detingut perquè érem desertors, però el capità es va fer càrrec de la situació i ens va deixar continuar, avisant-nos que els nacionals ja eren a Montjuïc”.

Orriols i el seu company aconseguen arribar sense més entrebancs a Barcelona i s'acomiaden. Aleshores, el jove soldat vilanoví es dirigeix al Ministeri de la Marina, al carrer de Balmes, on trobaria els seus germans Josep i Joan Orriols i tres vilanovins amics més: **Antoni Montaner**, **Gabriel Almirall** i **Ramon Sabadell**.

Quan les tropes nacionals arriben i ocupen el ministeri, però, tots ells queden en una delicada situació. Al cap i a la fi, portaven els uniformes de soldats republicans.

Afortunadament per als sis vilanovins, el *capitán de navío* **Juan Armand**, conegut pels germans Orriols, intercedeix a favor d'ells. “Estàvem tots junts quan un oficial d'alta graduació dels que havien ocupat el ministeri va preguntar a Juan Armand qui érem nosaltres. Ell li va fer una petita explicació que va acabar dient: ‘De estos respondo con mi cabeza’”.

“L'endemà passat de l'entrada dels nacionals a Barcelona, vam decidir marxar a peu a Vilanova”, relatava Bonaventura Orriols. Anaven per les costes del Garraf quan un camió de l'exèrcit els va recollir. “El conduïa un soldat gallec que, en veure algun de nosaltres vestit de Marina, va dir-nos: ‘Qué hay marineiros? Voy bien para Tarragona?’. Un bon xicot, que ens va deixar pujar al camió”.

Ja era de nit quan van arribar per fi a Vilanova: “Pam, pam, pam! Aquells tres trucs a la gran porta de fusta són els més bonics i esperats pels meus pares en tota la vida. Arribàvem tots tres alhora i ens retrobàvem amb tota la família”.

En canvi, un amic de Bonaventura Orriols, el soldat **Joan Coll**, va ser fet presoner per les tropes franquistes i enviat al camp de concentració de San Marcos, a la província de Lleó. Segons explica Coll, els oficials franquistes donaven l'oportunitat a alguns soldats republicans capturats la possibilitat d'allistar-se a l'exèrcit nacional “perquè d'aquell camp de concentració havies de sortir depurat”.

D'aquesta manera, Joan Coll (un soldat que a l'inici de la Guerra Civil havia format part de les tropes sublevades a Barcelona i que després va combatre a

l'Ebre a les files de l'exèrcit republicà) tornava a ser un altre cop soldat dels nacionals a la fi del conflicte bèl·lic.

El mateix Joan Coll feia broma sobre la seva estranya carrera militar: "Jo he jurat un munt de banderes. Uns et deien: 'Jura usted...?'. Sí, juro!. Els altres: 'Jura usted...?'. Sí, juro!... No sé quantes vegades he jurat".

Segons afegia Coll, uns mesos més tard fins i tot va jurar en fals als jutjats de Vilanova i la Geltrú: "Acabada la guerra, hi havia molts nois desapareguts, morts. I als seus familiars els interessava justificar la mort per repartir els béns... I ja tens al Coll als jutjats: 'Aquest estava amb mi, el vaig veure morir'. I així en aquella casa quedaven arreglats".

CAPÍTOL 36: Centenars de vilanovins marxen a l'exili

Entre el gener i febrer de 1939, centenars de vilanovins que temen represàlies per part del nou règim s'han afegit a una caravana formada per soldats, dones i criatures, polítics i simpatitzants republicans. Tots volen arribar a la frontera.

Concepció Ventosa, que també fugia amb el seu marit cap a França, va estar uns dies refugiada en una masia prop de Figueres. En aquest mateix lloc estaven allotjats precàriament els membres del Govern de la Generalitat de Catalunya.

"En aquella masia també estaven **Pompeu Fabra, Mercè Rodorera...** Una manta a terra, fred, gent a tot arreu. I vaig veure el President, **Lluís Companys**. Ell es passejava enmig dels matalassos. Me'l van presentar i va dir: 'Sembla que s'assembla al seu pare, aquesta noia'. Després, vam creuar la frontera", recordava Ventosa.

L'arribada a França no va ser pas fàcil. "Anàvem fills i amics, i quan arribem a la frontera els gendarmes francesos fan baixar tots el homes. Llavors, ens quedem amb criatures petites, dones, que no sabíem què fer. Després vam trobar el meu pare. Estàvem desesperats. No ens deixaven entrar enlloc".

"Feia un fred que pelava, muntanyes nevades. Allà, sort que repartien llet. I llavors un vilanoví, que tenia un garatge allà, en Segarra, d'una família de mariners, ens va deixar entrar al garatge i ens vam instal·lar com vam poder, enmig dels cotxes".

Concepció Ventosa i el seu marit es van poder instal·lar a Montpelier. Després, al juny de 1939, ella i el seu home van poder tornar a Vilanova i la Geltrú, per reobrir la fàbrica.

En canvi, el seu pare, **Joan Ventosa i Roig**, que podia ser severament jutjat per les autoritats franquistes, va embarcar uns mesos després rumb a Mèxic, a l'exili, juntament amb la seva dona. Ja no tornarien mai més.

Milers de soldats republicans també estan entrant a França, però durant els primers dies les seves condicions de vida són molt dures, segons apuntava

Josep Egea. “I quan vaig veure el camp dels ferits de guerra espanyols, allò va ser llastimós. Perquè nosaltres ho passàvem malament, però aquests pobres, sense curar ferides, brutes, que fins i tot feien pudor. I havia qui tenia tota la cama oberta... Allò era deplorable. Allò no es podia concebre en un país, França, on segons ells ens portaven 50 anys d’avançament en tot... I que tinguessin aquesta gent així...”.

Entre el 5 i el 9 de febrer, tot Catalunya queda ocupada per les tropes de Franco. Més de mig milió de persones han fugit a França.

Mentrestant, a Vilanova i la Geltrú s’havia quedat un escamot de guàrdia, format sobretot per soldats del Marroc.

Jaume Carbonell explicava: “Aquí el curiós del cas va ser allò dels moros, que van fer treure tots els duros de plata, que sabien que la gent encara tenia a casa seva. I no donaven segons quins queviures. Volien, res de paper moneda -allò era paper mullat- sinó monedes de plata, que molta gent guardava”.

Santos Robles també recordava aquest episodi: “La plata, sí. La plata era tot un valor. Els moros! Els moros van saquejar. Allà on hi havia el bar Orient, a la part de dalt, al carrer, on hi havia el Pujante, hi havia una entrada i una finestreta. I hi havia un moro allà que tenia de tot: xocolata, xuscos, melmelada... I ell: ‘plata, plata’. Saps?”.

Pocs dies abans de la fi de la guerra, el vilanoví **Joan Mestres**, oficial d’Estat Major de l’exèrcit republicà, té la possibilitat de marxar a l’estranger. Si ell ho vol, els seus superiors li facilitaran un passaport i els medis per arribar fins a Mèxic. Malgrat això, Mestres declina l’oferta.

“Per què no vaig fugir? Perquè vaig considerar que pel fet d’haver estat oficial no m’havien d’afusellar. No havia matat ningú, havia defensat un govern legítim, un govern aprovat pel poble en unes eleccions. Els invasors eren ells. Si hi havia justícia internacionalment ens havien de respectar...I no va ser així”, explicava Joan Mestres.

La Guerra Civil s’acaba l’1 d’abril de 1939. Quan Joan Mestres va ser agafat presoner, el jove oficial vilanoví va ser jutjat per un Consell de Guerra, que el va condemnar a sis anys i un dia. Malgrat que va quedar en llibertat provisional, l’any 1941 va ser destinat per uns mesos a un batalló disciplinari.

Després, quan va tornar a Vilanova, va estar controlat permanentment. “Aquí m’havia de presentar a la **Junta de Libertad Vigilada** de tant en tant. Després, em venia la **Guardia Civil** a passar la revista aquí a casa. Això va ser fins al govern Suárez, dins la transició. És a dir, que fins pràcticament l’any 1982, quan el partit socialista va guanyar les eleccions generals, vaig estar controlat per la Guàrdia Civil”.

CAPITOL 37: La Falange tortura sospitosos a les txeques

El nou règim franquista posa en marxa una duríssima repressió el mateix dia de l'ocupació de Vilanova i la Geltrú. Els soldats i oficials que han combatut a les files de l'exèrcit republicà i que han tornat a les seves cases són els primers que en pateixen les conseqüències.

Així doncs, el 9 de febrer de 1939 entra en vigor la Ley de Responsabilidades Políticas, en la qual es dóna caràcter oficial a la "depuració" de funcionaris i treballadors perquè tothom ha de ser fidel al nou règim.

Segons recorda **Antoni Garí**, "per passar la depuració que exigien en aquell moment es va haver de presentar un aval de la **Falange**, un aval de la Guardia Civil i un aval de l'Ajuntament. Tres avals. I et deixaven en llibertat o et posaven en un camp de concentració. Això és el que va passar quan va acabar la guerra".

Els sospitosos d'haver col.laborat amb els rojos també podien anar a parar a la tintoreria, explicava Antoni Garí.

"Aquest era un local on portaven la gent que agafaven els de Falange: hi va haver molts desgraciats que havien robat alguna cosa durant la guerra i aquests se les van carregar. En canvi, d'altres es van omplir les butxaques i havien fugit a França".

La tintoteria que recordava Antoni Garí estava situada al carrer Teatre. "Li deien així perquè entraves blanc i sorties blau, de les pallisses que et fotien".

Aquests locals per a l'interrogatori i tortura de detinguts també eren coneguts com les txeques.

Durant els mesos posteriors a l'abril de 1939, els soldats vilanovins que havien combatut a l'exèrcit republicà, així com d'altres persones que havien fugit de la ciutat, a poc a poc van retornant a casa seva.

Es troben, però, amb una ciutat completament diferent a la que van deixar mesos enrere.

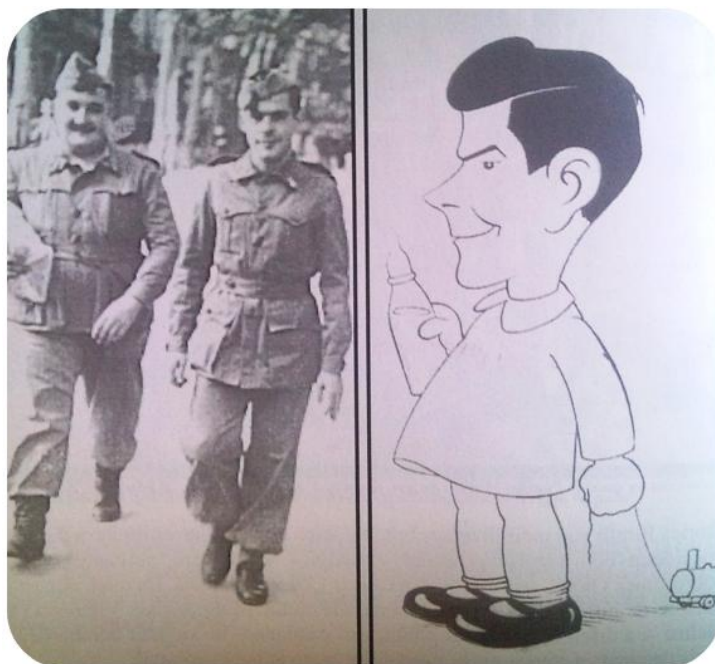
Xavier García, per exemple, que havia estat als camps de refugiats de França i després de tornar a Espanya va ser enviat a una presó de Lleida, va tornar a posar els peus a Vilanova i la Geltrú un dia del mes de setembre.

"Vam pujar des de l'estació i quan arribem a la Pañería Sabadell, eren les nou del vespre. Llavors la ràdio donava el parte públic. I tot el jovent de la Rambla es va aturar en sec, van posar el disc de la Marcha Real i tothom amb els braços en l'aire".

"Va ser potser l'única vegada que la meva mare em va fer el senyal i jo també vaig haver d'aixecar el braç. Perquè qui no ho feia, si el veien malament rai. I tota la Rambla aturada. Això era cinc mesos després d'acabada la guerra".

Pocs dies després d'haver tornat a Vilanova, Xavier García va ser sotmès a un consell de guerra. Qui el denunciava era “un senyor que generosament pensava que defensava les essències de la pàtria espanyola”, en paraules del mateix García.

La base de l'acusació eren uns articles que García, quan tenia 17 anys, havia publicat al Butlletí del Comitè de Defensa Local de Vilanova. Uns articles en defensa de la República i en protesta per l'execució del líder d'Unió Democràtica de Catalunya, Carrasco i Formiguera.

A la dreta, una caricatura del vilanoví Xavier García, feta l'any 1938. Els soldats de la seva edat van ser coneguts com "la lleva del biberó". A l'esquerra, Xavier García amb uniforme militar l'any 1942

“Em van caure sis anys i un dia de presó per la meva ‘acció criminal’. Atès que era menor quan vaig publicar aquells escrits, només vaig complir dos mesos a la presó, a la plaça Casernes, on ara hi ha l'Escola d'Art”.

“Un any i mig després, però, com la guerra, l'exili a França i la presó era poca cosa, en Franco ens va voler acabar de redimir anant dos anys més al servei militar”, afegia Xavier García, que va ser destinat a la caserna de Lepanto, a Barcelona.

En efecte, els soldats catalans que havien combatut a les tropes republicanes van ser cridats a files de nou, però aquest cop per servir en un altre exèrcit.

Per exemple, **Bonaventura Orriols** va haver de complir quatre anys a la Marina, des de maig de 1939 fins al març de 1943. Aquesta llarga mili va tenir el seu origen en una ordre ministerial de març de 1939, per la qual s'ordenava la reincorporació a files de les lleves pertanyents a la “inscripció marítima” del 1938, 1939 i 1940 “procedentes de la zona liberada de Cataluña y Menorca”, segons va constar al Boletín Oficial 87. “El règim franquista va voler així castigar els catalans”, afirmava Orriols.

[CAPÍTOL 38: Envien a la presó a Francesc Montserrat, Joaquim Mir i Martí Torrents](#)

A Vilanova i la Geltrú, la condemna de sis anys i un dia contra els enemics de la nova Espanya liderada per **Francisco Franco** també va ser imposada a tres

vilanovins il·lustres: el mestre de música **Francesc Montserrat** i els pintors **Martí Torrents** i **Joaquim Mir**.

Segons explicava **Joan Alemany**, amic de Montserrat i Torrents, les penes no van ser complides en la seva totalitat “però la consigna era que, per poc que fos, tots havien de pagar”.

Així doncs, el músic Francesc Montserrat va ser processat per haver estat “lladre de pianos” i Martí Torrents “per haver pres part en 40 assassinats”, segons va constar als respectius expedients.

“En el cas del mestre Montserrat, allò que va portar més cua va ser, precisament, un piano de cua molt bo”, explicava Joan Alemany. “Aquell piano, que l’havia guardat la Generalitat en un magatzem de Barcelona juntament amb d’altres durant la guerra perquè no fos destruït com a ‘instrument de la burgesia’, el va anar a recollir el mestre Montserrat i es va fer servir per donar concerts. Acabada la guerra, l’acusen d’haver robat aquest piano i d’altres més”. Vegeu també el [capítol 27: Lenin, Natacha i Espartacus, les noves escoles de la ciutat](#).

“El mestre Francesc Montserrat políticament no era de cap partit, però ideològicament era catalanista i d’esquerres, d’ideals progressistes. El van agafar per depurar-lo”, afegia Alemany.

El reconegut mestre va passar tres mesos a la presó. L’any 1943, l’Ajuntament va oferir-li una feina com a director d’una banda municipal de música.

Pel que fa a Martí Torrents, aquest havia de fer front a una acusació molt més greu i, alhora, irreal: haver participat en 40 assassinats a Vilanova i la Geltrú durant l’onada revolucionària.

Cal recordar que el propi Martí Torrents havia deixat constància escrita d’aquests morts perquè l’any 1936 ell era el jutge de pau de la ciutat i considerava que aquesta llista de morts algun dia podria servir d’ajut per a les famílies de les víctimes. Vegeu també el [capítol 21: Dos joves vilanovins presencien l’execució de 15 frares a Calafell](#)

“El va denunciar un vilanoví enemic seu, que l’acusava, a més de més, de ser roig, catalanista i separatista”, recordava Joan Alemany.

“El cas és que en Martí Torrents va anar a parar a la presó de Girona. Diuen que el coronel que l’havia de jutjar, mentre llegia la part acusatòria, l’anava mirant. I en acabar diu: ‘Caramba, no tiene cara este hombre de haber hecho lo que dice aquí’. Es va demostrar, per tant, que l’acusació era un camelo perquè, si no, l’haurien afusellat 40 cops”, comentava Alemany.

Malgrat això, a Martí Torrents li va ser imposada la condemna de sis anys i un dia. L’artista va complir uns quants mesos a la presó i després va ser enviat al sanatori d’unes religioses.

“Jo crec que a la presó va fer comèdia i va fer veure que estava trastocat per poder anar a un lloc més còmode. La prova? Que amb les monges, on per cert va decorar l'església, no va donar cap problema”, explicava el seu amic Alemany.

D'esquerra a dreta: els vilanovins Josep Rovira, violinista; el pintor Martí Torrents; i el músic Francesc Montserrat, en un sopar celebrat l'any 1951. Foto: Arxiu Joan Alemany

El cas, però, es que quan Martí Torrents va ser posat en llibertat ja no va voler instal·lar-se a Vilanova i la Geltrú, sinó que va preferir adquirir una casa, que va restaurar per viure-hi, a Viladellops, entre Canyelles i Vilafranca del Penedès.

Un altre reconegut artista de la ciutat, amic de Martí Torrents, que va ser castigat pel règim franquista va ser el pintor Joaquim Mir, també a causa dels seus ideals progressistes i perquè havia simpatitzant amb la II República.

Joaquim Mir havia nascut a Barcelona l'any 1873 i l'any 1921 es va casar amb la vilanovina Maria Estalella, motiu pel qual es traslladà a viure a Vilanova i la Geltrú i ràpidament es va integrar a la vida cultural i teixit social de la ciutat. De fet, el pintor es va fer soci del **Foment Vilanoví**.

Als anys 30, Mir ja era un pintor impressionista famós que exposava a tot Europa i Nord-Amèrica. Quan esclata la Guerra Civil, però, Joaquín Mir es va veure obligat a canviar alguns dels seus quadres per aliments de primera necessitat.

Poc després de l'arribada de les tropes franquistes a Vilanova i la Geltrú, Joaquim Mir és empresonat per un curt període, per motius completament infundats. Va ser acusat de “tràfic de quadres”. La humiliació que va patir, però, havia estat massa forta per a ell. El pintor va morir poc després, l'any 1940.

CAPÍTOL 39: “En la España de Franco no se pasa hambre”

El juny de 1939, **Concepció Ventosa** i el seu marit, que havien fugit a França, tornen a Vilanova i la Geltrú. “Érem un matrimoni jove, amb una criatura, però estàvem molt arropits. I ell tenia molta feina a la fàbrica”.

La filla de **Joan Ventosa i Roig**, un dels fundadors d'**ERC**, recordava vivament “la primera vegada que vaig anar al cinema i em van fer aixecar la mà. Em volia fondre. Perquè llavors et paraven la pel·lícula a mitges i et posaven el Cara al sol. I tothom s'havia de posar dret... Jo, mira, no sóc ni de punys ni de mans alçades. M'agrada donar la mà”.

Així doncs, aquelles dues salutacions -el puny tancat durant l'etapa revolucionària i la mà alçada quan van arribar els franquistes- va esdevenir un símbol d'allò que moltes persones rebutjaven per igual.

Segons recordava **Xavier García**, el dia de Sant Jordi de 1939, en [Joan Casanovas](#), president de l'exili del Parlament de Catalunya, va fer un escrit adreçat als catalans que estaven detinguts a França, en camps de refugiats. "Casanovas remarcava que nosaltres no podíem ni aixecar el braç ni tancar el puny, perquè tot això anava contra l'esperit de la nostra manera de ser com a catalans i com a ciutadans".

La Guerra Civil havia acabat, però les condicions de vida de les postguerra eren duríssimes.

Per exemple, quan les tropes nacionals van entrar a Vilanova i la Geltrú, es va instal·lar un menjador on es donava arròs i lleties. El racionament d'aliments, però, es perllongaria uns quants anys més.

Santos Robles i els seus germans eren uns xavals que anaven a l'estació a demanar menjar als soldats. "A causa d'això, ens van detenir uns homes de la **Falange** i ens van portar a la seva seu. No ens van fer res perquè érem joves, però van haver de venir les nostres mares a treure'ns d'allà. Els de la Falange ens van advertir: 'En la España de Franco no se pasa hambre'. O sigui, que no podíem tornar a l'estació a demanar menjar".

A molts llocs es passava gana. També a la platja de Vilanova, d'on eren Santos Robles i els seus amics, tots de famílies de pescadors.

I és que les barques de pesca vilanovines (que, pocs dies abans d'acabar la guerra, havien rebut l'ordre d'abandonar la ciutat) encara estaven retingudes a Port Bou, al costat de la frontera francesa. Aleshores, els pescadors vilanovins no volien abandonar les seves barques i havien d'anar per les masies pròximes a demanar menjar. No podien tornar a Vilanova i la Geltrú perquè no disposaven de combustible.

Finalment, van rebre el permís per marxar i la benzina. Durant el trajecte de tornada, però, el vaixell de guerra *Canalejas* intercepta les barques i demana la documentació als tripulants. Per causes desconegudes, una de les barques xoca amb el Canalejas i s'enfonsa. Els pescadors vilanovins són agafats i portats a la presó de Montjuïc.

Santos Robles recordava molt intensament aquest episodi: "I nosaltres no sabíem res. Res. I llavors, al cap de dos mesos, un dia al carrer Ferrer i Vidal, veiem que baixa el pare amb un tros de sac que no portava res... He, he... Mort de gana, sense afaitar... Pobre! Quin quadre allà. Ens vam agafar tots amb ell. Ai...! les guerres són dolentes. Que no vinguin guerres, i menys entre nosaltres".

El jove Santos Robles ja no va tornar a Madrid -d'on havia arribat l'any 1936 com a nen refugiat de guerra- sinó que es va quedar a viure a Vilanova amb la

seva família adoptiva. Precisament, el seu germà adoptiu gran, Joan, va ser enviat per les autoritats franquistes al camp de concentració de San Marcos, a la província de Lleó.

“La mare va haver d’aconseguir avals i papers de bona conducta. Hi havia, però, un falangista vilanoví que donava mals informes sobre ell. Jo crec que era per motius personals. Sembla que el meu germà Joan li havia pres una xicoteta durant un ball. El cas és que el meu germà ho va passar malament al camp, amb febres... A vegades he vist per la Rambla aquest antic falangista, que ja és gran i va coix, a poc a poc. I penso: mira, va així pel mal que va fer”.

CAPITOL 40: 278 vilanovins moren per culpa de la guerra

El balanç de la Guerra Civil espanyola és esfereïdor: prop de 600.000 persones han mort durant el conflicte, incloent-hi els caiguts als combats, les víctimes de la repressió a tots dos bàndols i els morts pels bombardejos, desnutrició i malalties.

Segons l’estudi *El cost humà de la Guerra Vivil a Vilanova*, de **Francesc X. Puig Rovira**, un total de 278 vilanovins van perdre la vida com a conseqüència de la guerra.

El conflicte bèl·lic també va tenir un altre cost, l’econòmic. Fàbriques, infraestructures i material de transport van ser objectius militars preferents durant els anys de la guerra.

La **Pirelli** havia estat destruïda parcialment amb càrregues explosives i per a la seva reconstrucció va caldre una inversió de 30 milions de pessetes de l’època, segons càlculs de l’empresa fets l’any 1941.

Obres de reconstrucció a la fàbrica Pirelli, l'any 1941.
Imatge: Arxiu Cables Pirelli

D’altra banda, les noves autoritats franquistes van posar especial interès en reconstruir uns altres edificis, les esglésies.

A Vilanova i la Geltrú, les parròquies no havien arribat a ser incendiades, però la de Sant Antoni no tenia ni sostre perquè havia estat mig enderrocada durant la guerra.

Els fidels catòlics de Vilanova i la Geltrú, però, no van trigar a comprovar que a l'Espanya de Franco les relacions dels homes amb Déu eren concebudes d'una altra manera.

Per començar, segons explicava **Bonaventura Orriols**, l'antiga **Federació de Joves Cristians de Catalunya** (institució als anys 30 havia tingut una gran força i impuls) no es va poder reconstituir.

D'altra banda, **Jaume Carbonell** recordava: "Aleshores molta gent va començar a anar a missa, molts que no havien anat mai perquè no tenien creences religioses. Però es tractava d'estar bé amb el règim i això va durar molts anys. S'anava a missa per compromís. Al cap i a la fi, l'Església era part integrant del nou règim perquè en sí afavoria aquest estat de coses o el protegia".

A més, segons comentava Bonaventura Orriols, l'existència d'una Església catalana clandestina durant la guerra "no va agradar gens a les forces que van ocupar Catalunya ni a la jerarquia eclesiàtica que es va fer càrrec de la situació. Perquè l'església clandestina va ser una cosa de les més impressionants que es puguin veure".

Orriols afegia: "Quan van entrar les tropes nacionals, l'Església va poder tornar a obrir les portes, però en una altra llengua. Ens van obligar a renunciar a la nostra. Allò de la tercera estrofa de l'himne de la Federació: 'Som catalans i cristians que és com ser heroi dues vegades'. Els uns no es van deixar ser cristians i els altres no ens van deixar ser catalans. Un ideal tan noble, tan bonic; ser catalans i cristians. Què difícil ens ho van posar!".

CAPITOL 41: Milers de soldats republicans moren als camps de concentració nazis

Cinc mesos després d'haver-se acabat la Guerra Civil espanyola, al setembre de 1939, esclata la **Segona Guerra Mundial**.

Les primeres tropes franceses que s'enfronten als soldats alemanys són les de la **Legió Estrangera**. Nombrosos espanyols estan allistats en aquest cos d'elit francès. Es tracta d'antics soldats republicans, que havien creuat la frontera sis mesos abans. En allistar-se a la Legió, ho feien per un període de cinc anys i després passaven a ser súbdits francesos.

Altres soldats republicans, en comptes d'allistar-se a la Legió, van optar per integrar-se a les brigades de treball civil agredades al Cos d'Enginyers de l'Exèrcit francès. Els membres d'aquestes brigades, prop d'11.000 homes, seran fets presoners per l'exèrcit alemany.

Els antics soldats republicans no seran retornats a Espanya; així ho van acordar els governs d'**Adolf Hitler** i **Francisco Franco**. El seu destí serà **Mauthausen, Dachau o Buchenwald**, els camps d'extermini nazis on també van morir milions de jueus.

Prop de 7.000 antics soldats republicans espanyols van morir en els esmentats camps. Entre ells, dotze vilanovins que van ser deportats a Mauthausen, d'edats compreses entre els 27 i els 47 anys. Una placa col·locada en l'actualitat a la porta de l'antic Escorxador (on ara està situada l'Escola Municipal de Música) recorda les seves morts.

El sitgetà **Josep Egea**, antic soldat republicà que formava part de les brigades de treball civil franceses, va ser enviat a Mauthausen juntament amb el seu pare. El viatge va ser en un tren de mercaderies que va durar tres dies.

“I vam arribar a Mauthausen, amb mig metre de neu. I encara era fosc i negre. Aleshores començava la claror. I el pare, en veure aquella claror i aquelles muralles, va ser quan em va dir: ‘D’aquí ja no sortiré mai més’... Molts dels que van morir eren gent gran, gent de 40 i 50 anys”.

“I aquesta gent allà morien per l'excés de treball. No es menjava, no hi havia calories suficients. És que si veies una fulla te la menjaves, si podies robar una remolatxa la robaves, si podies robar dues patates, crues, te les menjaves. I si no feies això, no te'n sorties”.

“I les condicions en què s'estava eren de martiri durant tot el dia. Quasi tots hi morien d'esgotament. D'altres morien perquè els mataven ells mateixos quan els hi semblava. Les garrotades eren per a tothom, fossin jueus, espanyols, polonesos o gitanos”, recordava Josep Egea.

El camp de Mauthausen va ser alliberat el 5 de maig de 1945 per les tropes nord-americanes.

El 1948, Josep Egea torna a Sitges. “Trobava a faltar la meva família. En arribar, em vaig presentar a la Guardia Civil. Em van prendre el passaport i em van dir: ‘Se puede marchar’. Però no em van donar cap paper ni documentació. Vaig estar indocumentat fins al 1950”. Després, continua Egea, va haver d'anar durant els següents 10 anys a la caserna de la Guàrdia Civil regularment “a passar revista”.

CAPITOL 42: “La guerra ens va ensenyar a conèixer els homes”

Després de la Guerra Civil, el camí de molts dirigents de l'època republicana o del període revolucionari va ser l'exili.

Per exemple, els alcaldes anarquistes de Vilanova i la Geltrú **Joan Recasens** i **Marià Callau**; o el socialista **Miguel Soler Bastero** van fugir a França, on es van establir la majoria d'exiliats.

D'altres van anar a Amèrica, sobretot a Mèxic, com l'exalcalde d'ERC **Antoni Escofet** i el seu company de partit **Joan Ventosa i Roig**; el líder anarquista **Ricardo Mestre**; el mestre **Patricio Redondo**; o l'exalcalde anarquista **Carles Figueres**.

Segons explicava Ricardo Mestre l'any 1996 a través d'una entrevista telefònica, ell va contactar a Mèxic als anys 40 amb Joan Ventosa, amb **Benito Collado** (secretari del sindicat de la construcció a Vilanova), i amb Patricio Redondo (l'impulsor del nou sistema d'ensenyament a Vilanova durant la guerra).

Aquest grup d'exiliats, segons indicava Ricardo Mestre, es va encarregar de recollir diners i d'enviar-los als exiliats vilanovins que vivien a França, amb menys recursos. "Rebien correspondència, diners o paquets nostres", comentava l'antic ideòleg anarquista.

Ricardo Mestre havia fugit de Vilanova i la Geltrú uns dies abans que entressin les tropes franquistes del general Yagüe. El dirigent anarquista va marxar a Barcelona però va haver d'abandonar la capital catalana a les dues de la matinada del 26 de gener de 1939, el dia que la ciutat va caure en poder de l'exèrcit nacional.

Mestre va creuar la frontera i va passar cinc mesos al camp de refugiats francès d'Argeles Sur-mer. Aleshores, va obtenir un permís per viatjar fins a Mèxic.

Aquest és un extracte de l'entrevista telefònica que vam mantenir amb Ricardo Mestre el 10 de juny de 1996:

- *Com es va guanyar la vida quan va arribar a Mèxic?*
- Vaig començar venent llibres a comissió per a una editorial i he estat quasi sempre vinculat als llibres i a les edicions.
- *Mai no va tornar a Catalunya?*
- No. Em vaig començar a preocupar amb els problemes d'aquí. Vaig tenir dos fills;estic encantat amb la meua filla.
- *Va voler continuar la seva tasca?*
- Sí, és clar. Sembrar llibres, sembrar lletres, fer consciència.
- *Què en sap d'altres vilanovins exiliats a Mèxic?*
- Alguns elements que van col.laborar amb nosaltres a Vilanova aquí a Amèrica van fer coses estupendes i han deixat un record simpàtic dintre del seu ambient. Per exemple, en Patricio Redondo, que va fer un experiment pedagògic fantàstic seguint la tècnica Freinet en un poble important de l'Estat de Veracruz, i va deixar petjada.
- *S'hauria pogut evitar la Guerra Civil?*
- Els militars mai no van saber que era inevitable. Això va ser una cosa terrible, que va costar tantes vides! Estupidament algunes d'elles. Quan vaig anar al

front no vaig anar com a soldat, vaig anar com a mestre. Ni tan sols duia arma. Perquè jo era enemic de la pena de mort i ho continuo essent igual ara. Escolti'm, en allò que els pugui ajudar ho faré amb molt de gust, perquè la gent no oblidí el passat, que el recordin. Que la gent no oblidí i que condemni allò que és dolent i acceptin allò que és bo. Perquè hi va haver coses bones durant la guerra, com per exemple les col·lectivitats.

...

Avui dia, són cada vegada menys les persones que a través de la seva vida veu poden explicar-nos què va passar aleshores i què van aprendre.

Bonaventura Orriols resumia així els seus sentiments: “És en aquestes circumstàncies que trobes les persones. A part d'ideologies, et trobes persones bones a tot arreu. Perquè les coses són difícils i un es dóna la mà d'una manera que en altres circumstàncies no es dóna”.

Per la seva part, **Antoni Garí** afirmava: “Tot de la guerra va ser dolent. Només va tenir una cosa bona. I aquesta no va ser altra que ens va ensenyar a conèixer els homes...”

FI

L'autor

El meu nom és Xavier Canalis i sóc periodista.

Llicenciat en Ciències de la Informació per la UAB, he treballat en diversos mitjans (*Diari de Vilanova, Diari de Barcelona, L'Hora del Garraf, Editur*) i en l'actualitat estic especialitzat en la indústria turística. Des de 2009 treballa a *hosteltur.com*.

